

Przewodnik dla członków rad nadzorczych,
w tym członków komitetów audytu
banków spółdzielczych odpowiedzialnych
za jakość sprawozdań finansowych
w bankach spółdzielczych

Elżbieta Lusa

**PRZEWODNIK DLA CZŁONKÓW RAD
NADZORCZYCH, W TYM CZŁONKÓW
KOMITETÓW AUDYTU BANKÓW
SPÓŁDZIELCZYCH ODPOWIEDZIALNYCH
ZA JAKOŚĆ SPRAWOZDAŃ
FINANSOWYCH W BANKACH
SPÓŁDZIELCZYCH**

Warszawa 2018

KNF | KOMISJA
NADZORU
FINANSOWEGO

Publikacja została wydana nakładem Komisji Nadzoru Finansowego

© Komisja Nadzoru Finansowego
Pl. Powstańców Warszawy 1
00-030 Warszawa
www.knf.gov.pl

Warszawa 2018
Wydanie I

ISBN 978-83-63380-10-6

Nakład: 1500 szt.

Stan prawny na dzień: 1 stycznia 2018 r.

Przygotowanie do druku i druk:
Drukarnia Biały Kruk Milewscy sp.j.
e-mail: drukarnia@bialykruc.com

Niniejsza publikacja wydana została w celach edukacyjnych w ramach projektu CEDUR. Informacje w niej zawarte mają wyłącznie charakter ogólny i nie stanowią porady prawnej oraz inwestycyjnej.

Urząd Komisji Nadzoru Finansowego nie ponosi odpowiedzialności za wszelkie decyzje podjęte przez czytelnika na rynku finansowym, na podstawie zawartych w niniejszej publikacji informacji.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
SŁOWNICZEK POJĘĆ	6
1. ZASADY RACHUNKOWOŚCI OBOWIĄZUJĄCE BANKI SPÓŁDZIELCZE	8
1.1. Polityka rachunkowości	8
1.2. Zasady wyceny aktywów finansowych	12
1.3. Zasady szacowania ryzyka kredytowego	16
1.4. Zasady wyceny rzeczowych i niematerialnych aktywów trwałych	24
1.5. Zasady wyceny zobowiązań i rezerw na zobowiązania.	27
1.6. Zasady wyceny pozostałych składników bilansu	30
1.7. Wynik finansowy	32
2. ZOBOWIĄZANIE DO ZAPEWNIENIA ODPOWIEDNIEJ JAKOŚCI SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH	34
2.1. Odpowiedzialność członków rad nadzorczych, w tym członków komitetów audytu za sprawozdanie finansowe banków spółdzielczych	34
2.2. Zakres sprawozdania finansowego, termin jego sporządzenia, badania i zatwierdzenia	37
2.3. Ocena sprawozdawczości finansowej	42
2.4. Zmiany w zasadach rachunkowości i ich wpływ na sprawozdanie finansowe	44
2.5. Ocena zadań realizowanych przez audyt wewnętrzny	46
2.6. Inne działania komitetu audytu prowadzące do wysokiej jakości sporządzanych sprawozdań finansowych	48

WSTĘP

Niniejszy Przewodnik przeznaczony jest głównie dla osób zasiadających w radach nadzorczych banków spółdzielczych, w tym osób wchodzących w skład komitetów audytu powołanych w tych bankach, zobowiązanych do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe przedstawiało w sposób rzetelny i przejrzysty sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy banku.

Przewodnik sporządzony według stanu prawnego na 1 stycznia 2018 r. zawiera dwie części, spośród których pierwsza zawiera wyjaśnienie zasad rachunkowości, obowiązujących banki spółdzielcze, natomiast druga poświęcona jest opisaniu zadań, których realizacja prowadzi do przygotowania sprawozdań finansowych o odpowiedniej jakości.

SŁOWNICZEK POJĘĆ

1. **ustawa o rachunkowości** – ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości;
2. **ustawa o biegłych** – ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym;
3. **rozporządzenie w sprawie rachunkowości banków** – rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków;
4. **rozporządzenie w sprawie rezerw celowych** – rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków;
5. **wycena początkowa** – wartość ustalona na dzień nabycia lub powstania składnika aktywów i zobowiązań bilansowych;
6. **następna wycena** – wartość ustalona na dzień sprawozdawczy;
7. **wartość godziwa** – kwota, za jaką dany składnik majątku (aktywów) mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane, na warunkach transakcji rynkowej pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi niepowiązanymi ze sobą stronami (zatem nie można mówić o wartości godziwej w przypadku transakcji pomiędzy powiązаныmi stronami, np. bankiem i utworzoną przez bank spółką). Wartość godziwą może odzwierciedlać cena sprzedaży pochodząca z rynku. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie wartości aktywów za pomocą cen sprzedaży, należy ją określić szacunkowo, we własnym zakresie lub przy pomocy rzeczoznawcy;
8. **MSF/MSSF** – Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej;
9. **kapitał Tier I i Tier II** – fundusze własne obliczone na potrzeby ustalania norm ostrożnościowych, m.in. współczynników kapitałowych, dużych zaangażowań, dźwigni finansowej zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych;
10. **odpisy aktualizujące** – tworzone są zgodnie z zasadą ostrożności i dotyczą trwałej utraty wartości składników aktywów, w przypadku gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych. Wówczas wartość składnika aktywów wynikająca z ksiąg rachunkowych doprowadzana jest do ceny sprzedaży netto, a w przypadku jej braku – do ustalonej w inny sposób wartości godziwej;
11. **ryzyko operacyjne** – oznacza, zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 575/2013, ryzyko straty wynikające z nieodpowiednich lub zawodnych procedur wewnętrznych, błędów ludzi i systemów lub ze zdarzeń zewnętrznych, obejmując także ryzyko prawne;

12. **fundusze własne** – fundusze wyceniane i prezentowane w sprawozdaniu finansowym banku zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości;
13. **ekspozycje kredytowe** – zgodnie z przepisem rozporządzenia w sprawie rezerw celowych, bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzytelności, czeków i weksli, zrealizowanych gwarancji, innych wierzytelności o podobnym charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym;
14. **Rozporządzenie 537/2014** – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylające decyzję Komisji 2005/909/WE.

1. ZASADY RACHUNKOWOŚCI OBOWIĄZUJĄCE BANKI SPÓŁDZIELCZE

1.1. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI

Na początku niniejszego rozdziału należałoby wyjaśnić: co to jest rachunkowość?

Rachunkowość to sformalizowany system, który odzwierciedla proces prowadzonej działalności gospodarczej i służy ocenie efektów tej działalności. Zakres rachunkowości, zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości, obejmuje:

1. przyjęte zasady (politykę) rachunkowości;
2. prowadzenie, na podstawie dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych, ujmujących zapisy zdarzeń w porządku chronologicznym i systematycznym;
3. okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów;
4. wycenę aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego;
5. sporządzanie sprawozdań finansowych;
6. gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji przewidzianej ustawą o rachunkowości;
7. poddanie badaniu, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą o rachunkowości.

Ustawa o rachunkowości nakłada na wszystkie podmioty, w tym banki spółdzielcze obowiązek posiadania dokumentacji opisującej w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości. Dodać należy, że obowiązuje pisemna forma ustalonej przez zarząd banku polityki rachunkowości, która powinna być aktualizowana.

Określone w polityce rachunkowości zasady, w oparciu o które bank prowadzi księgi rachunkowe, ujmuje w księgach rachunkowych zdarzenia, wycenia składniki aktywów i pasywów, a także sporządza sprawozdania finansowe, które następnie poddaje badaniu, i które udostępnia wszystkim zainteresowanym podmiotom (w tym klientom banku), to minimum informacyjne zawierające co najmniej:

1. określenie roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;
2. metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego;
3. sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej:

- a) zakładowego planu kont banku, ustalającego wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej,
 - b) wykazu ksiąg rachunkowych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – wykazu zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na informatycznych nośnikach danych z określeniem ich struktury, wzajemnych powiązań oraz ich funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych,
 - c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opisu systemu informatycznego, zawierającego wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia jego eksploatacji;
- 4. opis systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów**, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów.

Zatem polityka rachunkowości to konkretne reguły i praktyki przyjęte w banku do prowadzenia rachunkowości oparte na takich zasadach rachunkowości jak:

1. **zasada wiarygodności** – zobowiązuje bank do rzetelnego i jasnego przedstawienia jego sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego, a także do przedstawienia wszelkich dodatkowych informacji w informacji dodatkowej. **Sprawozdanie finansowe w sposób pełny, uczciwy, dokładny i zgodny z treścią ekonomiczną powinno przedstawiać osiągnięty przez bank wynik finansowy za okres objęty sprawozdaniem finansowym oraz jego sytuację majątkową i finansową na dzień kończący rok obrotowy.** Nie można uznać sprawozdania finansowego za spełniające wymóg wiarygodności, jeśli w wyniku pojedynczych transakcji z jednostkami powiązаныmi wynik finansowy banku znacząco wzrasta o kwotę, która pokrywa straty na działalności podstawowej banku. Na przykład, gdy bank wydziela ze swojego majątku nieruchomości i wnosi ją aportem do utworzonej spółki prawa handlowego w zamian za instrumenty kapitałowe (akcje/udziały). Różnica pomiędzy dotychczasową księgową wartością nieruchomości a ujętą w księgach rachunkowych przeszacowaną wartością instrumentów kapitałowych (akcje/udziały) nie powinna zostać ujęta w wyniku finansowym banku. Skutek wzrostu aktywów finansowych długoterminowych bank powinien odnieść na kapitał z aktualizacji wyceny;
2. **zasada kontynuacji** – zakłada, że co najmniej **przez okres najbliższych dwunastu miesięcy bank będzie nadal prowadził działalność.** Przyjmując, że bank będzie kontynuował działalność przez kolejnych 12 miesięcy w niezmienionym zakresie, wycena składników bilansu dokonywana jest w oparciu o przepisy art. 28 ustawy o rachunkowości oraz przepisy regulujące szczegółowe zasady rachunkowości banków. Zakładając kontynuację działalności bank stosuje różne, w zależności od rodzaju składnika aktywów i pasywów, metody wyceny (np. wartość godziwą czy metodę zamortyzowanego kosztu, o czym będzie mowa w dalszej części Przewodnika). W przypadku, gdy założenie kontynuacji działalności nie jest zasadne, wycena aktywów jednostki następuje po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania,

nie wyższych od cen ich nabycia albo kosztów wytworzenia, pomniejszonych o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Jednostka jest również zobowiązana utworzyć rezerwę na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności, czyli wg zasad określonych w art. 29 ustawy o rachunkowości;

3. **zasada istotności** – zakłada, że w **sprawozdaniu finansowym należy przedstawić wszystkie te informacje, które mają istotne znaczenie przy ocenie sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego banku, i z tego względu bank jest zobowiązany do wyodrębnienia wszystkich istotnych operacji, które finansowo opisują jego działalność.** Zatem każde istotne zdarzenie powinno być w księgach lub sprawozdaniu finansowym oddzielnie ujawnione. Taka informacja jest istotna, jeżeli jej nieujawnienie może wpłynąć na decyzje gospodarce kontrahentów/klientów banku, podejmowane na podstawie sprawozdania finansowego;
4. **zasada memoriału i współmierności** – zakłada, że **przychody i koszty należy ująć w momencie ich powstania, niezależnie od terminu ich zapłaty;** zachowanie współmierności polega na **odnoszeniu przychodów i kosztów do prowadzonych działań w danym okresie.** Oznacza to, że w wyniku finansowym uwzględnia się daną operację niezależnie od tego, kiedy nastąpi faktyczny wpływ/wpływ gotówki związany z zapłatą.

Zgodnie z zasadą współmierności w wyniku finansowym danego okresu ujmuje się te wszystkie koszty, które w sposób bezpośredni lub pośredni przyczyniły się do powstania przychodów tego okresu.

Przykładem zastosowania zasady memoriału w banku jest obowiązek ujmowania w aktywach w korespondencji z przychodami i w zobowiązaniach w korespondencji z kosztami naliczanych odsetek (np. w przychodach z tytułu naliczanych od kredytów odsetek oraz w kosztach z tytułu naliczanych od zobowiązań odsetek). Naliczane odsetki ujmuje się w przychodach i kosztach bez względu na termin wypływu/wpływu gotówki związanego z ich zapłatą.

Jednocześnie przykładem zastosowania zasady współmierności przychodów i kosztów jest obowiązek ujmowania w rozliczeniach międzyokresowych kosztów, na przykład wydatków z tytułu ubezpieczenia majątku banku czy składek na Bankowy Fundusz Gwarancyjny oraz obowiązek ich rozliczania w ciężar kosztów. Innym przykładem zasady współmierności przychodów i kosztów jest obowiązek rozliczania w czasie pobieranych przez bank prowizji z tytułu udzielanych kredytów. Pobierane prowizje są elementem kalkulacji efektywnej stopy procentowej i przez okres życia produktu kredytowego rozliczane w czasie ujmowane są w przychodzie odsetkowym. Warto w tym miejscu nawiązać do Rekomendacji U, która zawiera zasady rozliczania w czasie pobieranych przez bank opłat związanych z pośrednictwem ubezpieczeniowym;

5. **zasada ciągłości** – zakłada **niezmienność przyjętych w polityce rachunkowości zasad grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, prezentacji, a także sposobu (metod) ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych tak, aby informacje z nich wynikające były porównywalne.** Wykazane w księgach rachunkowych na dzień ich zamknięcia stany aktywów i pasywów należy ująć w tej samej wysokości w otwartych na następny rok obrotowy księgach rachunkowych. Jednocześnie zgodnie

z tą zasadą bank powinien zapewnić porównywalność informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym za kolejne lata obrotowe. Zgodnie z art. 8 ust. 2 ustawy o rachunkowości, w celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji jednostka może, ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji, zmienić dotychczas stosowane rozwiązania na inne, przewidziane ustawą. Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga również określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdania finansowe wymagane innymi przepisami prawa, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie. W przypadku takim należy w sprawozdaniu finansowym za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego, dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian. Decyzja o zmianie zasad (polityki) rachunkowości może być także podjęta w trakcie roku obrotowego, przy czym skutki zmian odnosić się muszą do całego roku obrotowego. Należy pamiętać, że każda zmiana zasad rachunkowości powinna zostać udokumentowana przez kierownika jednostki w formie pisemnej;

6. **zasada ostrożności** – zakłada **obowiązek dokonywania realnej wyceny aktywów oraz pełnego uwzględnienia zobowiązań**. Zasada ostrożności wynika z niepewności i ryzyka, jakie towarzyszą działalności gospodarczej banku i zgodnie z tą zasadą należy w wyniku finansowym, bez względu na jego wysokość, uwzględnić:
 - ➔ zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych. Dlatego też wykazana w aktywach bilansu, wartość poszczególnych grup składników aktywów wynika z ich wartości księgowej, skorygowanej o: dotychczas dokonane odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe oraz odpisy aktualizujące, w tym również z tytułu trwałej utraty wartości składników aktywów trwałych; odpisy aktualizujące wartość rzeczowych składników aktywów obrotowych oraz rezerwy celowe zmniejszające wartość ekspozycji kredytowych;
 - ➔ wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne;
 - ➔ wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne;
 - ➔ rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń.Zdarzenia dotyczące niepewności i ryzyka należy uwzględnić także wtedy, gdy zostaną one ujawnione między dniem bilansowym a dniem, w którym rzeczywiście następuje zamknięcie ksiąg rachunkowych;
7. **zasada zakazu kompensaty** – zakłada **zakaz kompensaty ze sobą różnych co do rodzaju aktywów i pasywów, przychodów i związanych z nimi kosztów**, przy czym aktywa finansowe i zobowiązania finansowe wykazuje się w bilansie w kwocie netto po kompensacie, jeżeli bank ma bezwarunkowe prawo do kompensaty aktywów i zobowiązań danego rodzaju i zamierza je rozliczyć w kwocie netto albo jednocześnie wydać składnik aktywów finansowych i rozliczyć zobowiązanie finansowe;
8. zasada przewagi **treści ekonomicznej nad formą prawną** – zakłada, że zdarzenia, w tym **operacje gospodarcze, ujmuje się w księgach rachunkowych i wykazuje w sprawozdaniu finansowym zgodnie z ich treścią ekonomiczną**, czyli przyjmuje się rzeczywistą treść operacji.

Warto dodać, że w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości, banki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości, wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości, a w przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego także MSR.

Podsumowując:

1. **Rachunkowość powinna być prowadzona przez bank wg ściśle określonych w polityce rachunkowości zasad obejmujących: określenie okresów sprawozdawczych i roku obrotowego, szczegółowo opisane metody wyceny aktywów i pasywów oraz zasady ustalania wyniku finansowego, sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz opisu systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów.**
2. **Przyjęte przez bank zasady wyceny, ustalania wyniku finansowego powinny być oparte na podstawowych zasadach rachunkowości i wynikać bezpośrednio z przepisów prawa.**
3. **Każda zmiana przepisów prawa w obszarze rachunkowości banków, każda zmiana metody wyceny, spośród dopuszczonych przepisami, powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie w polityce rachunkowości.**

1.2. ZASADY WYCENY AKTYWÓW FINANSOWYCH

Aby przejść do szczegółów w zakresie metod wyceny aktywów finansowych należałoby odpowiedzieć na pytanie: co to są aktywa i co to są aktywa finansowe, które w bilansie banku stanowią znakomitą część sumy bilansowej.

Aktywa to, zgodnie z definicją określoną w ustawie o rachunkowości, kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych, natomiast aktywa finansowe to aktywa pieniężne, instrumenty kapitałowe wyemitowane przez inne jednostki, a także wynikające z kontraktu prawo do otrzymania aktywów pieniężnych lub prawo do wymiany instrumentów finansowych z inną jednostką na korzystnych warunkach. **Bank, jeśli ma kontrolę nad aktywami (czyli aktywa obciążone są ryzykiem oraz generują korzyści ekonomiczne np. przychody z tytułu odsetek), to prezentuje te aktywa w bilansie, jeśli traci kontrolę (w przypadku sprzedaży lub spłaty aktywów, a także w przypadku przeniesienia ich na inny podmiot wraz z przeniesieniem ryzyka i korzyści ekonomicznych), to usuwa aktywa z bilansu. Jeśli dane zdarzenie nie spełnia definicji aktywów, zostaje ujęte jako koszt.**

Podział aktywów finansowych

Bank zobowiązany jest do zaklasyfikowania w dniu nabycia lub powstania aktywów finansowych do następujących kategorii:

1. aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, w tym aktywa lub zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu;
2. kredyty i pożyczki oraz inne należności banku;
3. aktywa finansowe utrzymywane do terminu zapadalności;

4. aktywa finansowe dostępne do sprzedaży

oraz do ustalenia wartości początkowej aktywów finansowych ujmowanych w bilansie.

Wycena początkowa

Do ceny nabycia aktywów finansowych zakwalifikowanych do kategorii: „**kredyty i pożyczki oraz inne należności banku**”, „**aktywa finansowe utrzymywane do terminu zapadalności**” oraz „**aktywa finansowe dostępne do sprzedaży**” należy włączyć koszty transakcji poniesione w związku z nabyciem lub powstaniem składnika aktywów finansowych. Jednocześnie aktywa finansowe zakwalifikowane do kategorii „aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, w tym aktywa lub zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu” nie zawierają w ich wartości początkowej poniesionych kosztów transakcji.

Oznacza to, że jeśli bank zapłaci pośrednikowi opłatę za zawarcie umowy kredytu, opłata ta nie powinna zostać ujęta w kosztach, lecz powinna zostać włączona do wyceny instrumentu finansowego metodą zamortyzowanego kosztu z uwzględnieniem efektywnej stopy procentowej. Jednocześnie, jeśli bank nabędzie kapitałowy instrument finansowy (akcje) z zamiarem odsprzedaży tego instrumentu w krótkim terminie, czyli bank powinien zakwalifikować dany instrument finansowy do kategorii „aktywa lub zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu”, w tym przypadku zapłacona prowizja maklerska powinna zostać ujęta w kosztach, a tym samym nie powinna zostać ujęta w wycenie początkowej tego instrumentu.

Następna wycena

Następna wycena dokonywana jest na dzień bilansowy (dzień bilansowy w banku to ostatni dzień miesiąca), który w przypadku banków nie obejmuje wyłączenie dnia zamknięcia ksiąg rachunkowych, ale także dzień, na który bank sporządza sprawozdanie finansowe oraz inne sprawozdania (na przykład sprawozdawczość ostrożnościową). Innymi słowy, dniem bilansowym dla banku jest także dzień kończący miesiąc. W tym miejscu należy dodać, że obowiązek dokonywania wyceny instrumentów finansowych na koniec każdego miesiąca nie dotyczy szacunku ryzyka kredytowego. Ryzyko kredytowe bowiem wyceniane jest przez bank co najmniej na koniec każdego kwartału, o czym mowa w dalszej części niniejszego Przewodnika.

Zastosowanie przez bank danej metody wyceny aktywów finansowych uzależnione jest od sposobu kwalifikacji instrumentu finansowego do kategorii aktywów finansowych. I tak:

1. **aktywa finansowe w wartości godziwej przez wynik finansowy (akcje giełdowe) nabywane w celu odsprzedaży w terminie do trzech miesięcy** bank wycenia w wartości godziwej. Skutki zmiany wartości godziwej zalicza się odpowiednio do przychodów lub kosztów z operacji finansowych;
2. **kredyty i pożyczki oraz inne należności banku (ekspozycje kredytowe)**, które nie zostały zaklasyfikowane jako przeznaczone do obrotu, czyli te, które nie zostały przeznaczone do sprzedaży w terminie trzech miesięcy od daty ujęcia składnika aktywów w księgach rachunkowych, bank wycenia według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem metody efektywnej stopy procentowej. Pamiętać należy, że wszystkie kredyty, pożyczki i inne należności banku spełniają definicję ekspozycji kredytowych, zatem podlegają ocenie pod kątem utraty ich wartości, a szacunek dokonywany jest w oparciu o przepisy rozporządzenia w spra-

wie rezerw celowych. Ponadto po raz kolejny należy przypomnieć, że wszystkie otrzymane i zapłacone opłaty oraz prowizje integralnie związane z kredytem, pożyczką i inną należnością banku są elementem kalkulacji efektywnej stopy procentowej, co oznacza, że rozliczane w czasie powinny zostać ujęte w przychodach z tytułu odsetek.

Za istotne należy uznać przypomnienie o zasadach rozliczania pobieranych przez banki wynagrodzeń z tytułu ubezpieczeń zawartych w Rekomendacji U dotyczącej dobrych praktyk w zakresie bancassurance. Zgodnie z tymi zasadami – najogólniej rzecz ujmując – bank zobowiązany jest do podziału pobieranego wynagrodzenia na część dotyczącą wynagrodzenia za zawarcie umowy ubezpieczenia oraz część, która będzie elementem kalkulacji efektywnej stopy procentowej użytej do wyceny kredytu oraz do określenia kwoty rezerwy, związanej z obowiązkiem zwrotu części pobranego wynagrodzenia z tytułu ubezpieczenia.

W przypadku jednak tych ekspozycji kredytowych, dla których nie można ustalić przepływów środków pieniężnych, na przykład w przypadku kredytu w rachunku bieżącym, bank nie stosuje metody zamortyzowanego kosztu z uwzględnieniem efektywnej stopy procentowej, zatem otrzymaną prowizję/opłatę związaną z udzielonym kredytem powinien zaksięgować na koncie *Rozliczenia Międzyokresowe Przychodów* i rozliczać w czasie przez okres umowy kredytu do przychodów z tytułu odsetek. Jednocześnie zapłaconą prowizję/opłatę związaną z udzielonym kredytem powinien zaksięgować na koncie *Rozliczenia Międzyokresowe Kosztów* i rozliczać w czasie przez okres obowiązywania umowy kredytu do kosztów z tytułu odsetek;

3. **aktywa finansowe dostępne do sprzedaży (np. bony skarbowe, czy udziały w banku zrzeszającym)** bank wycenia według wartości godziwej, przy czym skutki zmiany wartości godziwej odnosi się do kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny, do momentu wyłączenia aktywów finansowych z bilansu. W momencie wyksięgowania instrumentu finansowego z konta bilansowego skumulowane skutki zmian wartości godziwej ujęte w kapitale (funduszu) z aktualizacji wyceny, przeksięgować należy odpowiednio do przychodów lub kosztów finansowych. Naliczone odsetki, w tym dyskonto od dłużnych papierów wartościowych (na przykład od obligacji lub bonów skarbowych) należy zaksięgować na kontach przychodów z tytułu odsetek. W przypadku instrumentów kapitałowych (na przykład akcji banku zrzeszającego) należne dywidendy księguje się w pozycji przychodów z udziałów lub akcji, pozostałych papierów wartościowych i innych instrumentów finansowych, o zmiennej kwocie dochodu. Jeżeli nastąpiła utrata wartości składnika aktywów finansowych zakwalifikowanego do kategorii „dostępne do sprzedaży”, bank zobowiązany jest do przeksięgowania skumulowanych strat ujętych w kapitale (funduszu) z aktualizacji wyceny w ciężar kosztów finansowych z tytułu odpisów aktualizujących;
4. **aktywa finansowe utrzymywane do terminu zapadalności (np. lokaty międzybankowe, czy obligacje skarbu państwa)**, które będą utrzymywane do terminu zapadalności, bank wycenia według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem metody efektywnej stopy procentowej. Aktywa finansowe utrzymywane do terminu zapadalności spełniają definicję ekspozycji kredytowych, zatem podlegają ocenie pod kątem utraty ich wartości, a szacunek ryzyka kredytowego dokonywany jest w oparciu o przepisy rozporządzenia w sprawie rezerw celowych. Ponadto wszystkie otrzymane i zapłacone opłaty i prowizje integralnie związane

z lokatą, dłużnym papierem wartościowym są elementem kalkulacji efektywnej stopy procentowej, co oznacza, że rozliczane w czasie powinny zostać ujęte w przychodach z tytułu odsetek;

5. **akcje i udziały w jednostkach podporządkowanych (czyli np. utworzonych przez bank jednostkach zależnych, współzależnych oraz stowarzyszonych)** bank wycenia według ceny nabycia, z uwzględnieniem odpisów aktualizujących lub według wartości godziwej. Ponieważ banki spółdzielcze są wyłączone z obowiązku konsolidacji sprawozdań finansowych, udziały kapitałowe w utworzonych przez bank spółkach powinny zostać ujęte w kategorii *Dostępne do sprzedaży*.

Kluczowe z punktu widzenia stosowania przez bank metody wyceny według wartości godziwej jest zapisanie w polityce rachunkowości zasad szacowania wartości godziwej, czyli szczegółów dotyczących przyjętej przez bank metody (np. metody dochodowej, zasad ustalania stopy dyskontowej używanej do zdyskontowania przyszłych przepływów pieniężnych). Przepisy wskazują, że za wiarygodną uznaje się wartość godziwą ustaloną w szczególności drogą:

1. wyceny instrumentu finansowego po cenie ustalonej na aktywnym rynku regulowanym (giełdzie);
2. oszacowania ceny instrumentu finansowego, dla którego nie istnieje aktywny rynek regulowany, na podstawie publicznie ogłoszonej ceny nieróżniącego się istotnie, podobnego instrumentu finansowego, albo cen składników złożonego instrumentu finansowego;
3. zastosowania właściwego modelu wyceny instrumentu finansowego, a wprowadzone do tego modelu dane wejściowe pochodzą z aktywnego rynku regulowanego (giełdy);
4. oszacowania ceny instrumentu finansowego za pomocą metod estymacji powszechnie uznanych za poprawne (modele statystyczne).

Jak wynika z powyższego, przepisy dotyczące zasad ustalania wartości godziwej są bardzo ogólne, zatem bank może przyjąć zasady szacowania wartości godziwej wg metodologii zawartej w MSSF 13. Dodać należy, że przepisy art. 10 ust. 3 ustawy o rachunkowości umożliwiają zastosowanie przez bank MSF/MSSF w przypadku braku regulacji krajowej oraz odpowiedniego krajowego standardu rachunkowości wydanego przez Komitet Standardów Rachunkowości. Wówczas w polityce rachunkowości należy opisać zastosowaną metodę ustalania wartości godziwej z zaznaczeniem, że przyjęta metoda zgodna jest z konkretną metodą uregulowaną w MSSF 13.

Pamiętać należy, że jeśli bank nie może oszacować w sposób wiarygodny wartości godziwej, to jest zobowiązany do wyceny danego składnika aktywów finansowych w cenie nabycia z uwzględnieniem odpisów aktualizujących ze skutkiem wyceny odnoszonym do wyniku finansowego. Konsekwencją możliwości wiarygodnego ustalenia wartości godziwej danego składnika aktywów finansowych jest obowiązek dokonywania wyceny tą metodą, przy czym zmiana zasady wyceny nie powinna wpływać na wynik finansowy banku, lecz na kapitał z aktualizacji wyceny.

1.3. ZASADY SZACOWANIA RYZYKA KREDYTOWEGO

Ryzyko kredytowe, to prawdopodobieństwo niewypełnienia przez dłużnika warunków jednej lub wielu umów, czyli niemożności wywiązania się z zaciągniętych zobowiązań finansowych.

Ryzyko to, będące podstawowym rodzajem ryzyka występującego w działalności banków spółdzielczych, pozostaje w ścisłych relacjach z innymi rodzajami ryzyka. Dlatego wskazując na konsekwencje niewłaściwego zarządzania ryzykiem kredytowym stwierdzić można, że:

1. Ryzyko kredytowe to **ryzyko powstania straty finansowej** podmiotu finansowego z tytułu braku spłat należności spowodowanych utratą zdolności kredytowej jego dłużników.
2. Ryzyko kredytowe to **ryzyko ujemnej wartości funduszy własnych** podmiotu finansowego z tytułu braku spłat należności na skutek utraty zdolności kredytowej jego dłużników.
3. Ryzyko kredytowe to **ryzyko upadłości** podmiotu finansowego na skutek braku płynności finansowej spowodowanej brakiem spłat należności w związku z utratą zdolności kredytowej jego dłużników.

Od wielu lat banki szacują ryzyko kredytowe w oparciu o przepisy prawa regulujące zasady tworzenia rezerw celowych. Zasady tworzenia, aktualizowania i rozwiązywania rezerw celowych nie powinny zatem stanowić obszaru wymagającego wyjaśnień czy interpretacji.

Teoretycznie nie powinno być znaczących różnic w wycenie ryzyka kredytowego dokonywanej na ten sam dzień bilansowy przez bank, przez kontrolę wewnętrzną banku lub banku zrzeszającego, przez biegłego rewidenta badającego sprawozdanie finansowe banku, czy przez Inspekcję KNF. Jeśli natomiast istnieją różnice i są one istotne to bezwzględnie należy je wyjaśnić.

Przede wszystkim należałoby ustalić, czy przy udzieleniu kredytu bank kierował się zdolnością kredytową. Przepisy definiują zdolność kredytową jako zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie zawartej z klientem. Dodać należy, że kredytobiorca jest zobowiązany do przedłożenia na żądanie banku dokumentów i informacji niezbędnych do dokonania oceny tej zdolności, a ponadto obowiązany jest umożliwić podejmowanie przez bank czynności związanych z oceną sytuacji finansowej i gospodarczej oraz umożliwić kontrolę wykorzystania i spłaty kredytu. Jednocześnie przepisy zobowiązują kredytobiorcę do przedstawiania, na żądanie banku, informacji i dokumentów niezbędnych do oceny jego sytuacji finansowej i gospodarczej oraz umożliwiających kontrolę wykorzystania i spłaty kredytu. **Zatem nie występują żadne formalne przyczyny uniemożliwiające badanie zdolności kredytowej dłużnika (także potencjalnego dłużnika).**

Oczywiście bank może udzielić kredytu osobie fizycznej, prawnej lub jednostce organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, o ile posiada zdolność prawną, a także nowoutworzonemu przedsiębiorcy lub osobie prawnej, które nie mają zdolności kredytowej, jednakże pod warunkiem:

1. ustanowienia szczególnego sposobu zabezpieczenia spłaty kredytu;

2. przedstawienia niezależnie od zabezpieczenia spłaty kredytu programu naprawy gospodarki podmiotu, którego realizacja zapewni – według oceny banku – uzyskanie zdolności kredytowej w określonym czasie.

W przypadku niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu albo w razie utraty przez kredytobiorcę zdolności kredytowej bank może obniżyć kwotę przyznanego kredytu albo wypowiedzieć umowę kredytu. Termin wypowiedzenia, o ile strony nie określą w umowie dłuższego terminu, wynosi 30 dni, a w razie zagrożenia upadłością kredytobiorcy – 7 dni. Wypowiedzenie umowy kredytu z powodu utraty przez kredytobiorcę zdolności kredytowej lub zagrożenia jego upadłością nie może nastąpić, jeżeli bank zgodził się na realizację przez kredytobiorcę programu naprawczego, chyba że bank stwierdzi, iż program naprawczy nie jest realizowany w sposób należyty. Czynniki wpływające na zdolność kredytową kredytobiorcy (pożyczkobiorcy) różnią się w zależności od tego, czy kredytobiorcą jest osoba fizyczna nieprowadząca działalności gospodarczej, czy podmiot gospodarczy.

Przepisy prawa regulujące zasady szacowania ryzyka kredytowego zobowiązują banki do badania sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika innego niż Skarb Państwa oraz osoba fizyczna nieprowadząca działalności gospodarczej lub gospodarstwa rolnego. Dokonywana na koniec każdego kwartału ocena ekonomiczno-finansowa dłużnika, odpowiednio do jego statusu, powinna w szczególności uwzględniać analizę wskaźnikową, czyli mierniki ilościowe, a także mierniki jakościowe. **Z tego względu polityka (zasady) rachunkowości przyjęta przez zarząd każdego banku powinna szczegółowo opisywać zasady dokonywania oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika (odpowiednio do jego statusu), które będą podstawą przyporządkowywania ekspozycji kredytowej do danej grupy ryzyka.**

Dokonując oceny zdolności kredytowej podmiotu gospodarczego, w tym oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika, odpowiednio do jego statusu, bank powinien w szczególności uwzględniać:

1. mierniki ilościowe, do których zalicza się zwłaszcza:
 - wskaźniki efektywności działania (np. rentowność, zyskowność kapitału);
 - wskaźniki płynności;
 - wskaźniki rotacji majątku obrotowego i zobowiązań bieżących;
 - wskaźniki struktury bilansu (np. wskaźniki zadłużenia i możliwości obsługi długu);
 - współczynniki wypłacalności;
2. mierniki jakościowe, do których zalicza się zwłaszcza:
 - jakość zarządzania (ocena kadry kierowniczej);
 - stopień zależności od rynku;
 - stopień zależności od dotacji rządowych, zamówień rządowych, kilku dużych dostawców lub odbiorców;
 - stopień zależności od innych podmiotów grupy;
3. dostępne oceny wiarygodności kredytowej dokonane przez zewnętrzne instytucje, odnoszące się zarówno do dłużnika, jak i państwa jego pochodzenia.

Istotne są także takie kwestie jak:

- rodzaj, wysokość kredytu oraz okres kredytowania;

- sposób zabezpieczenia ryzyka kredytowego;
- kwestie prawne (m.in. ograniczenia czasowe funkcjonowania podmiotu, posiadane licencje, likwidacja, upadłość).

Przepisy rozporządzenia w sprawie rezerw celowych zobowiązują banki do tworzenia rezerw na ryzyko związane z ich działalnością, zwane dalej „rezerwami celowymi”, w odniesieniu do ekspozycji kredytowych zaklasyfikowanych do pięciu kategorii ryzyka, dla których przypisano sztywne wagi ryzyka:

1. dla kategorii „normalne” – waga ryzyka wynosi 1,5% w przypadku kategorii detalicznych, natomiast dla pozostałych ekspozycji w kategorii „normalne” waga ryzyka wynosi 0%;
2. dla kategorii „pod obserwacją” – waga ryzyka wynosi 1,5%;
3. dla kategorii „poniżej standardu” – waga ryzyka wynosi 20%;
4. dla kategorii „wątpliwe” – waga ryzyka wynosi 50%;
5. dla kategorii „stracone” – waga ryzyka wynosi 100%.

Co prawda rozporządzenie w sprawie rezerw celowych wyodrębnia grupę ekspozycji kredytowych „zagrożonych”, ale to wyodrębnienie było zasadne do końca 2016 roku, bowiem do tego czasu naliczone odsetki od należności zagrożonych stanowiły odsetki zastrzeżone prezentowane w pozycji *Rozliczenia międzyokresowe przychodów*. Od 1 stycznia 2017 r. wszystkie odsetki naliczone od należności, zgodnie z zasadą memoriału, ujmowane są w przychodach z tytułu odsetek i objęte są obowiązkiem tworzenia na nie rezerw celowych.

Poza podziałem ekspozycji wg kategorii ryzyka rozporządzenie w sprawie rezerw celowych dzieli ekspozycje kredytowe także wg klas ekspozycji. Występują cztery podstawowe klasy ekspozycji kredytowych:

1. ekspozycje kredytowe wobec Skarbu Państwa

Ta klasa ekspozycji obejmuje trzy kategorie ryzyka:

- a) ekspozycje kredytowe „normalne” – obejmujące ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek w stosunku do terminu (harmonogramu) spłat określonego w momencie powstania zobowiązania Skarbu Państwa nie przekracza jednego roku,
- b) ekspozycje kredytowe „wątpliwe” – obejmujące:
 - ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek w stosunku do terminu (harmonogramu) spłat określonego w momencie powstania zobowiązania Skarbu Państwa przekracza jeden rok i nie przekracza 2 lat,
 - ekspozycje kredytowe o nieokreślonym terminie (harmonogramie) płatności, dla których okres od momentu powstania zobowiązania Skarbu Państwa do momentu klasyfikacji nie przekracza jednego roku,
- c) ekspozycje kredytowe „stracone” – obejmujące:
 - ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek w stosunku do terminu (harmonogramu) spłat określonego w momencie powstania zobowiązania Skarbu Państwa przekracza 2 lata,

- ekspozycje kredytowe o nieokreślonym terminie (harmonogramie) płatności, dla których okres od momentu powstania zobowiązania Skarbu Państwa do momentu klasyfikacji przekracza jeden rok,
- wszelkie ekspozycje kredytowe sporne;

2. ekspozycje kredytowe wobec osób fizycznych z tytułu kredytów detalicznych

Ta klasa ekspozycji obejmuje dwie kategorie ryzyka:

- a) ekspozycje kredytowe „**normalne**” – obejmujące ekspozycje, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek nie przekracza 6 miesięcy,
- b) ekspozycje kredytowe „**stracone**” – obejmujące:
 - ekspozycje, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 6 miesięcy,
 - ekspozycje kredytowe wobec dłużników, przeciwko którym bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego,
 - ekspozycje kredytowe kwestionowane przez dłużników na drodze postępowania sądowego,
 - ekspozycje kredytowe wobec dłużników, których miejsce pobytu jest nieznane, i których majątek nie został ujawniony;

3. ekspozycje kredytowe wobec osób fizycznych z tytułu innego niż kredyty detaliczne, kredyty na działalność gospodarczą i prowadzenie gospodarstwa rolnego

Ta klasa obejmuje głównie kredyty mieszkaniowe zakwalifikowane do pięciu kategorii ryzyka:

- a) ekspozycje kredytowe „**normalne**” – obejmujące ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek nie przekracza miesiąca,
- b) ekspozycje kredytowe „**pod obserwacją**” – obejmujące ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza miesiąc i nie przekracza 3 miesięcy,
- c) ekspozycje kredytowe „**poniżej standardu**” – obejmujące ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 3 miesiące i nie przekracza 6 miesięcy,
- d) ekspozycje kredytowe „**wątpliwe**” – obejmujące ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 6 miesięcy i nie przekracza 12 miesięcy,
- e) ekspozycje kredytowe „**stracone**” – obejmujące:
 - ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 12 miesięcy,
 - ekspozycje kredytowe wobec dłużników, przeciwko którym bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego,
 - ekspozycje kredytowe kwestionowane przez dłużników na drodze postępowania sądowego,
 - ekspozycje kredytowe wobec dłużników, których miejsce pobytu jest nieznane, i których majątek nie został ujawniony;

4. pozostałe ekspozycje kredytowe

Pozostałe ekspozycje powinny zostać zakwalifikowane do pięciu kategorii ryzyka. Klasyfikacja dokonywana jest w oparciu o dwa niezależne kryteria: terminowość spłaty i ocenę sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika, którą można zastosować co najmniej raz na rok – na koniec dowolnego kwartału, w przypadku ekspozycji kredytowych spełniających łącznie następujące warunki:

1. ekspozycja jest zaklasyfikowana do kategorii „normalne”;
2. kwota ekspozycji łącznie z innymi ekspozycjami banku wobec tego podmiotu nie przekracza równowartości w złotych kwoty 1 mln euro, obliczonej według kursu średniego ustalonego przez Narodowy Bank Polski obowiązującego na dzień dokonywania klasyfikacji;
3. kwota ekspozycji łącznie z innymi ekspozycjami banku wobec tego podmiotu nie przekracza 10% funduszy własnych banku.

Klasyfikacja do poszczególnych kategorii ryzyka dokonywana jest wg następujących zasad:

- a) ekspozycje kredytowe **„normalne”** – obejmujące ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek nie przekracza miesiąca, a sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników nie budzi obaw,
- b) ekspozycje kredytowe **„pod obserwacją”** – obejmujące ekspozycje kredytowe:
 - w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza miesiąc i nie przekracza 3 miesięcy, a sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników nie budzi obaw lub
 - które ze względu na ryzyko regionu, państwa, branży, grupy klientów, grupy produktów wymagają szczególnej uwagi. Oprócz ww. wymienionych kryteriów, bank może dodatkowo ustalić inne kryteria klasyfikacji do kategorii „pod obserwacją”,
- c) ekspozycje kredytowe **„poniżej standardu”** – obejmujące:
 - ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 3 miesiące i nie przekracza 6 miesięcy,
 - ekspozycje kredytowe wobec dłużników, których sytuacja ekonomiczno-finansowa może stanowić zagrożenie terminowej spłaty ekspozycji,
- d) ekspozycje kredytowe **„wątpliwe”** – obejmujące:
 - ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 6 miesięcy i nie przekracza 12 miesięcy,
 - ekspozycje kredytowe wobec dłużników, których sytuacja ekonomiczno-finansowa ulega znacznemu pogorszeniu, a zwłaszcza gdy ponoszone straty w sposób istotny naruszają ich kapitały (aktywa netto),
- e) ekspozycje kredytowe **„stracone”** – obejmujące:
 - ekspozycje kredytowe, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 12 miesięcy oraz ekspozycje kredytowe wobec dłużników, których sytuacja ekonomiczno-finansowa pogorszyła się w sposób nieodwracalnie uniemożliwiający spłacenie długu,
 - ekspozycje kredytowe wobec dłużników, w stosunku do których ogłoszono upadłość lub w stosunku do których nastąpiło otwarcie likwidacji, z wyjątkiem gdy następuje ona na podstawie przepisów o komercjalizacji i prywatyzacji,

- ekspozycje kredytowe wobec dłużników, przeciwko którym bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego,
- ekspozycje kredytowe kwestionowane przez dłużników na drodze postępowania sądowego, oraz ekspozycje kredytowe wobec dłużników, których miejsce pobytu jest nieznanne, i których majątek nie został ujawniony.

Podstawą kalkulacji rezerwy celowej jest wartość bilansowa należności, czyli wartość uwzględniająca wycenę wg zamortyzowanego kosztu z uwzględnieniem efektywnej stopy procentowej, ale bez uwzględniania dotychczas utworzonych rezerw celowych (czyli niespłaconą wartość kredytu powiększona o naliczone odsetki i pomniejszona o pobraną i nierozliczoną prowizję).

Podstawa tworzenia rezerw celowych może zostać pomniejszona o przyjęte przez bank zabezpieczenia spłaty kredytów. Zabezpieczenia ograniczające ryzyko kredytowe zawarte są w przepisach prawa. Rozporządzenie w sprawie rezerw celowych zawiera zamknięty katalog zabezpieczeń pomniejszających podstawę tworzenia rezerw celowych.

Należy pamiętać, że zabezpieczenia ograniczają ryzyko kredytowe, a tym samym zmniejszają stratę z tytułu ryzyka kredytowego ujmowaną w kosztach, przez co mają wpływ na wynik finansowy banku i jego fundusze własne.

Przepisy zobowiązują do tworzenia, aktualizowania oraz rozwiązywania rezerw celowych w cyklach kwartalnych, zatem przeglądy i aktualizacja wartości zabezpieczeń, o które pomniejszono podstawę tworzenia rezerw celowych powinny być dokonywane także w cyklach kwartalnych.

W przypadku zabezpieczeń w postaci hipoteki wartość zabezpieczenia ustala się na podstawie posiadanej wyceny rzeczoznawcy. Zasady wyceny nieruchomości regulują przepisy ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego. Dodać należy, że Minister Infrastruktury wydał komunikat z dnia 4 stycznia 2010 r. w sprawie uzgodnienia standardu zawodowego rzeczoznawców majątkowych „Wycena dla zabezpieczenia wierzycielskości”. Jednocześnie Rekomendacja S zawiera dobre praktyki w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie. Podsumowując: sporządzony przez rzeczoznawcę majątkowego operat szacunkowy dotyczący wyceny nieruchomości dla zabezpieczenia wierzycielskości banku powinien zostać sporządzony zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa i z uwzględnieniem zasad określonych w ww. komunikacie.

Jednocześnie bank w ramach przeglądów i aktualizacji wartości zabezpieczeń powinien także dokonać analizy rynkowych cen zabezpieczeń na podstawie własnych baz danych zgodnie z przyjętą pisemną procedurą. Rekomendacja J reguluje zasady gromadzenia i przetwarzania przez banki danych o nieruchomościach. Jeżeli wynikający z tej analizy spadek rynkowych cen tych zabezpieczeń w okresie od dokonania ostatniej wyceny przez rzeczoznawcę może mieć znaczący wpływ na wartość danego zabezpieczenia należności, bank powinien zlecić ponowną wycenę lub pisemnie uzasadnić odstępnie od jej zlecenia.

Nie można pominąć istnienia profesjonalnego ośrodka analityczno-badawczego AMRON (System Analiz i Monitorowania Rynku Obrotu Nieruchomościami) specjalizującego się w zagadnieniach związanych z rynkiem nieruchomości, w tym przede wszystkim prowadzącego wystandaryzowaną bazę danych o nieruchomościach i ich cenach oraz wartościach, do której banki mają dostęp.

Istotny jest także przepis mówiący o tym, że bank może dokonać pomniejszenia podstawy tworzenia rezerw celowych, gdy na dzień dokonywania przeglądu wartość zabezpieczenia jest możliwa do uzyskania, w wysokości uwzględnianej do pomniejszenia podstawy tworzenia odpisów aktualizujących, podczas ewentualnego postępowania egzekucyjnego, z uwzględnieniem ograniczeń prawnych, ekonomicznych i faktycznych mogących wpływać na rzeczywistą możliwość zaspokojenia się banku z przedmiotu zabezpieczenia. Jednocześnie zabezpieczenie nie było wykorzystywane w trybie zastąpienia oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika oceną wystawcy zabezpieczenia.

Wartość zabezpieczeń stanowiąca pomniejszenie podstawy rezerw celowych uzależniona jest od wielu czynników, w tym od rodzaju zabezpieczenia, rodzaju podmiotu udzielającego zabezpieczenia (emitującego instrumenty finansowe), wartości rynkowej przedmiotu zabezpieczenia.

Pamiętać należy, że rozporządzenie reguluje zasady pomniejszania podstawy tworzenia rezerw celowych uwzględniające limity tych pomniejszeń zgodnie z zasadą: czym dłuższy okres opóźnienia w spłacie, tym mniejsza wartość zabezpieczenia pomniejszy podstawę tworzenia rezerw celowych.

Najpóźniej w ostatnim dniu miesiąca kończącego kwartał bank jest zobowiązany do utworzenia rezerw celowych oraz jest zobowiązany do weryfikacji zasadności utworzonych uprzednio rezerw i ich wysokości. Bank rozwiązuje rezerwę celową w wyniku ustania przyczyn jej utworzenia, a przede wszystkim w wyniku:

1. zmniejszenia się podstawy tworzenia odpisów (spłaty, umorzenia części należności czy przedawnienia);
2. wzrostu wartości zabezpieczenia pomniejszającego podstawę tworzenia rezerwy celowej (wzrostu wartości zabezpieczenia lub przyjęcia kolejnego zabezpieczenia);
3. przekwalifikowania należności o jedną kategorię ryzyka pamiętając, że ekspozycje kredytowe mogą być przekwalifikowane do kolejnej kategorii o niższym stopniu ryzyka:
 - ➔ nie wcześniej niż po upływie 3 miesięcy terminowej obsługi zadłużenia (spłat rat kapitałowych i odsetek) – w przypadku należności od osób fizycznych;
 - ➔ po odzyskaniu przez dłużnika zdolności kredytowej, jednak nie wcześniej niż po upływie 3 miesięcy terminowej obsługi zadłużenia (spłat rat kapitałowych i odsetek) – w przypadku pozostałych należności;
4. wzrostu wartości rezerwy na ryzyko ogólne.

Bank zobowiązany jest do bieżącego monitorowania terminowości spłaty ekspozycji. W przypadku ekspozycji opóźnionej w spłacie, w stosunku do której zostały zmienione terminy (harmonogram) spłaty, bieżące opóźnienie w spłacie należności liczy się dla celów liczenia opóźnienia w spłacie według zmienionych terminów (zmienionego harmonogramu) spłaty, pod warunkiem, że zmiana ta została dokonana po raz pierwszy. W przypadku kolejnych zmian terminów (harmonogramu) spłaty, opóźnienie w spłacie należności liczy się według terminów (harmonogramu) spłaty ustalonych w pierwszej zmianie. Chodzi o taką sytuację, gdy bank wielokrotnie zmienia harmonogram spłaty kredytu pokazując, że nie ma przeterminowania spłaty kredytu, czego konsekwencją byłoby nieutworzenie rezerwy celowej. W obliczaniu przeterminowania bank może przyjąć tylko pierwszą zmianę harmonogramu (**w okresie przejściowym do końca 2017 r. może przyjąć**

także drugą zmianą harmonogramu), bowiem zmiana ta zwykle jest konsekwencją wystąpienia trudności w spłacie przez kredytobiorcę jego zadłużenia, a więc wzrostu ryzyka kredytowego.

W terminie do dnia 31 grudnia 2017 r. opóźnienie w spłacie można liczyć według terminów (harmonogramu) spłaty ustalonych według drugiej zmiany, jeżeli pierwsza zmiana terminów (harmonogramu) została dokonana przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia w sprawie rezerw celowych, czyli przed 1 stycznia 2015 r. oraz jeżeli druga zmiana terminów (harmonogramu) została dokonana po dniu wejścia w życie tego rozporządzenia, czyli po 1 stycznia 2015 r. W przypadku kolejnych zmian terminów (harmonogramów) spłaty, opóźnienie w spłacie ekspozycji kredytowej można liczyć według terminów (harmonogramu) spłaty ustalonych w drugiej zmianie.

Przepisy rozporządzenia w sprawie rezerw celowych **nakładają na banki obowiązek klasyfikacji ekspozycji kredytowych i stosowania wag ryzyka wg ściśle określonych zasad, niemniej jednak Komisja Nadzoru Finansowego może, na wniosek banku, zezwolić na inną klasyfikację ekspozycji kredytowych**, w szczególności na podstawie wewnętrznych systemów ratingów i metod szacowania oczekiwanych strat, zwanych dalej „modelami ryzyka kredytowego”, informując ministra właściwego do spraw instytucji finansowych o udzielonym zezwoleniu.

Ustawodawca nałożył na banki obowiązek restrukturyzowania długu na wniosek kredytobiorcy. **Restrukturyzacja dokonywana jest poprzez zmianę określonych w umowie warunków lub terminów spłaty kredytu. Także w tym przypadku bank zobowiązany jest do oceny sytuacji finansowej i gospodarczej kredytobiorcy. Odrzucenie przez bank wniosku kredytobiorcy o restrukturyzację długu wymaga pisemnego wyjaśnienia przyczyny odrzucenia tego wniosku. Zwykle restrukturyzacja długu stanowi przesłankę utraty wartości, czyli w przypadku restrukturyzacji długu ryzyko kredytowe nie zmniejsza się.** Niezależnie od jej formy: renegotjacje, restrukturyzacje, rolowania, konsolidacja czy ugody, dokonywany pomiar ryzyka kredytowego powinien być oparty na obowiązujących przepisach prawa. Stąd też wycena tego ryzyka w przypadku należności powinna być oparta na zasadach tworzenia rezerw celowych, zgodnie z przepisami rozporządzenia, uwzględniając wszystkie definicje i zasady czytane i interpretowane łącznie.

Zgodnie z art. 75c ustawy Prawo bankowe – jeżeli kredytobiorca opóźnia się ze spłatą zobowiązania z tytułu udzielonego kredytu czy pożyczki, bank wzywa go do dokonania spłaty, wyznaczając termin nie krótszy niż 14 dni roboczych oraz informuje kredytobiorcę o możliwości złożenia, w terminie 14 dni roboczych od dnia otrzymania wezwania, wniosku o restrukturyzację zadłużenia. Bank powinien wówczas, na wniosek kredytobiorcy, umożliwić restrukturyzację zadłużenia poprzez zmianę określonych w umowie warunków lub terminów spłaty kredytu. Zmiana umowy ekspozycji kredytowej ma umożliwić terminowe regulowanie zobowiązań dłużnika, wobec czego konsekwencją terminowej spłaty zadłużenia będzie zmniejszenie ryzyka kredytowego poprzez przekwalifikowanie ekspozycji i rozwiązanie rezerwy celowej. Jeśli zmiana harmonogramu spłaty kredytu (dokonywana w różnych formach: renegotjacje, restrukturyzacje itd.) dotyczy dłużników, którzy regularnie spłacają zobowiązania, ale na podstawie oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej, należność została przeklasyfikowana do wyższej grupy ryzyka, to trudno mówić o możliwości przekwalifikowania takiej należności do kolejnej kategorii (grupy) o niższym stopniu ryzyka. W takim przypadku nie ustają przyczyny przekwalifikowania należności do niższej grupy ryzyka.

1.4. ZASADY WYCENY RZECZOWYCH I NIEMATERIALNYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH

Aktywa trwałe to przede wszystkim środki trwałe, środki trwałe w budowie, wartości niematerialne i prawne, nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne zaliczane do inwestycji, a także inwestycje finansowe, które prezentowane są w odrębnych pozycjach bilansu zestawiającego dane od aktywów najbardziej płynnych (środki pieniężne) do najmniej płynnych (aktywa trwałe).

Ustawodawca zdefiniował poszczególne rodzaje aktywów trwałych w sposób następujący:

1. środki trwałe to rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdane do użytku i przeznaczone na potrzeby jednostki. Zalicza się do nich w szczególności:
 - a) nieruchomości – w tym grunty, prawo użytkowania wieczystego gruntu, budowle i budynki, a także będące odrębną własnością lokale, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego oraz spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego,
 - b) maszyny, urządzenia, środki transportu i inne rzeczy,
 - c) ulepszenia w obcych środkach trwałych,
2. środki trwałe w budowie to zaliczane do aktywów trwałych środki trwałe w okresie ich budowy, montażu lub ulepszenia już istniejącego środka trwałego;
3. wartości niematerialne i prawne to wyłącznie nabyte przez jednostkę (a nie wytworzone we własnym zakresie), zaliczane do aktywów trwałych, prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, przeznaczone do używania na potrzeby jednostki, a w szczególności:
 - a) autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje,
 - b) prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych oraz zdobniczych,
 - c) know-how.

Do wartości niematerialnych i prawnych zalicza się również nabytą wartość firmy, która w przypadku banku spółdzielczego nie powinna wystąpić oraz koszty zakończonych prac rozwojowych;

4. inwestycje to aktywa posiadane przez bank w celu osiągnięcia z nich korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu wartości tych aktywów, uzyskania przychodów w formie odsetek, dywidend (udziałów w zyskach) lub innych pożytków, w tym również z transakcji handlowej, a w szczególności aktywa finansowe oraz te nieruchomości i wartości niematerialne i prawne, które nie są użytkowane przez jednostkę, lecz są posiadane przez nią w celu osiągnięcia tych korzyści.

Początkowa wycena aktywów trwałych ustalana jest na podstawie ceny nabycia lub kosztów wytworzenia. Cena nabycia to cena zakupu składnika aktywów, obejmująca kwotę należną sprzedającemu, bez podlegających odliczeniu podatku od towarów i usług oraz podatku akcy-

zowego, a w przypadku importu powiększona o obciążenia o charakterze publicznoprawnym oraz powiększona o koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do stanu zdadnego do używania lub wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, jak też załadunku, wyładunku, składowania lub wprowadzenia do obrotu, a obniżona o rabaty, upusty, inne podobne zmniejszenia i odzyski. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów, a w szczególności przyjętego nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny – jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu. Jednocześnie cena nabycia i koszt obejmuje ogół ich kosztów poniesionych przez jednostkę za okres budowy, montażu, przystosowania i ulepszenia, do dnia bilansowego lub przyjęcia do używania, w tym również:

1. niepodlegający odliczeniu podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy;
2. koszt obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu ich finansowania i związane z nimi różnice kursowe, pomniejszony o przychody z tego tytułu.

Wartość początkową stanowiącą cenę nabycia (środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej) lub koszt wytworzenia (środka trwałego) będą powiększały koszty ulepszenia tego środka polegającego na przebudowie, rozbudowie, modernizacji lub rekonstrukcji. Wartość użytkowa ulepszanego składnika aktywów po zakończeniu ulepszenia powinna przewyższać posiadaną przy przyjęciu do używania wartość użytkową, mierzoną okresem używania, zdolnością wytwórczą, jakością produktów uzyskiwanych przy pomocy ulepszonego środka trwałego, kosztami eksploatacji lub innymi miarami.

Następna wycena dokonywana jest na dzień bilansowy. Metoda wyceny uzależniona jest od rodzaju aktywów oraz dokonanej przez zarząd banku wyboru metody wyceny spośród metod dopuszczonych przez ustawodawcę. Banki powinny wyceniać środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne według cen nabycia lub kosztów wytworzenia pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Oznacza to, że **w polityce rachunkowości należy opisać stosowane przez bank zasady wyceny, w tym przede wszystkim stawki amortyzacyjne oraz zasady przeprowadzania testów na utratę wartości.**

Pamiętać należy, że **amortyzacja dokonywana jest drogą systematycznego, planowego rozłożenia wartości początkowej środków trwałych (także wartości niematerialnych i prawnych) na ustalony okres amortyzacji.** Rozpoczęcie amortyzacji następuje nie wcześniej niż po przyjęciu środka trwałego/wartości niematerialnej i prawnej do używania, a jej zakończenie – nie później niż z chwilą zrównania wartości odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych z ich wartością początkową lub przeznaczenia składników aktywów trwałych do likwidacji, sprzedaży lub stwierdzenia jego niedoboru, z ewentualnym uwzględnieniem przewidywanej przy likwidacji ceny sprzedaży netto pozostałości środka trwałego. Co oznacza, że jeśli środek trwały przeznaczony jest do sprzedaży lub likwidacji, od jego wartości rezydualnej (ceny sprzedaży netto pozostałości środka trwałego) nie należy naliczać amortyzacji. **Ustawodawca nałożył na podmioty obowiązek okresowej weryfikacji stosowanych okresów i stawek amortyzacji środków trwałych, powodując odpowiednią korektę dokonywanych w następnych latach obrotowych odpisów amortyzacyjnych.** Ponadto w przypadku przeznaczenia środka trwałego/wartości niematerialnej i prawnej do likwidacji, wycofania z używania lub innych przyczyn powodujących trwałą utratę jego wartości,

bank jest zobowiązany do ujęcia w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych – odpowiedniego odpisu aktualizującego ich wartość.

Dodać należy, że dla środków trwałych o niskiej jednostkowej wartości początkowej można ustalić odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe w sposób uproszczony, przez dokonywanie zbiorczych odpisów dla grup środków zbliżonych rodzajem i przeznaczeniem lub jednorazowo odpisując wartość tego rodzaju środków trwałych.

Ustawodawca dopuścił także wycenę środków trwałych według wartości przeszacowanej, niemniej jednak ta aktualizacja wyceny może być dokonana na podstawie odrębnego przepisu prawa. Dodać należy, że ostatnia urzędowa aktualizacja środków trwałych miała miejsce w 1995 roku. Aktualizacja środków trwałych wynikająca z przeszacowania będzie ujęta w kapitale (funduszu) z aktualizacji wyceny i nie może ona być przeznaczona do podziału. Kapitał z aktualizacji wyceny podlega zmniejszeniu o różnicę z aktualizacji wyceny uprzednio zaktualizowanych zbywanych lub zlikwidowanych środków trwałych. Różnica ta wpływa na fundusz zasobowy (zapasowy).

Jeśli bank posiada nieruchomości inwestycyjne to może je wyceniać jedną z następujących metod: według cen nabycia lub kosztów wytworzenia lub w wartości przeszacowanej (zasady takie same jak dla środków trwałych) pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości lub według ceny rynkowej bądź inaczey określonej wartości godziwej. Najczęściej wybieraną metodą wyceny jest cena rynkowa (wartość godziwa). Cechą charakterystyczną tej metody jest ujęcie skutków wyceny, zarówno wzrostu, jak i spadku wartości nieruchomości, w pozostałych kosztach operacyjnych. W takim przypadku bank nie nalicza amortyzacji (odpisów umorzeniowych) i odpisów z tytułu trwałej utraty wartości. Zastosowanie wyceny wg ceny rynkowej (wartości godziwej) zobowiązuje bank do prezentowania w sprawozdaniu finansowym rzeczywistej wartości rynkowej (godziwej) tej nieruchomości inwestycyjnej. Reklasyfikacja środka trwałego do inwestycji w nieruchomości nie powinna powodować wzrostu wyniku finansowego banku. W takim przypadku należy kierować się zasadą ostrożności.

Kolejną pozycją prezentowaną w aktywach trwałych są środki trwałe w budowie. Bank zobowiązany jest do wyceny tych składników w wysokości ogółu kosztów pozostających w bezpośrednim związku z ich nabyciem lub wytworzeniem, pomniejszonych o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Zatem na koniec roku obrotowego bank powinien przeprowadzić test na utratę wartości tych składników aktywów.

1.5. ZASADY WYCENY ZOBOWIĄZAŃ I REZERW NA ZOBOWIĄZANIA

Pozycja bilansowa „zobowiązania” obejmuje zarówno zobowiązania, jak i rezerwy na zobowiązania. **W banku zobowiązania to przede wszystkim depozyty, ale także zobowiązania z tytułu zaciąganych pożyczek, w tym pożyczek podporządkowanych/kredytów, z tytułu lokat międzybankowych oraz zobowiązania z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych.**

Zgodnie z obowiązującymi banki przepisami dotyczącymi szczególnych zasad rachunkowości zobowiązania finansowe wyceniane są:

1. w wartości godziwej przez wynik finansowy wycenia się według wartości godziwej, a skutki zmiany wartości godziwej zalicza się odpowiednio do przychodów lub kosztów z operacji finansowych, z zastrzeżeniem, że zobowiązanie, które ma zostać rozliczone przez przekazanie instrumentu kapitałowego, którego wartości godziwej nie można wiarygodnie ustalić, należy wycenić według zamortyzowanego kosztu;
2. natomiast zobowiązania finansowe, które nie zostały zakwalifikowane do aktywów i zobowiązań finansowych wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy, czyli zobowiązania z tytułu depozytów, lokat, zaciągniętych pożyczek/kredytów czy zobowiązania z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych, wycenia się według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem metody efektywnej stopy procentowej. W praktyce tego typu zobowiązania nie są ujmowane w kategorii wycenianych do wartości godziwej przez wynik finansowy. Pamiętajć jednocześnie należy, że wszystkie zapłacone i otrzymane opłaty związane bezpośrednio z zobowiązaniem finansowym, wycenianym metodą zamortyzowanego kosztu, są elementem efektywnej stopy procentowej.

Dodać należy, że jeśli bank zawarł transakcję przeniesienia aktywów finansowych na inny podmiot, ale nie przeniósł wraz ze składnikiem aktywów ryzyka i korzyści związanych z tym składnikiem aktywów finansowych, to przeniesione aktywa pozostają w bilansie banku, a zapłata powinna zostać ujęta jako zobowiązanie, które wycenia się w sposób następujący:

1. **według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem metody efektywnej stopy procentowej, jeżeli przeniesiony składnik aktywów wyceniany jest według tej metody,**
2. **w wartości godziwej, jeżeli przeniesiony składnik aktywów wyceniany jest według tej metody.**

Innymi słowy, jeśli bank sprzedał portfel kredytów do spółki specjalnego przeznaczenia (np. funduszu inwestycyjnego zamkniętego), która sfinansowała nabycie portfela kredytów od banku sprzedają certyfikatów inwestycyjnych, a certyfikaty te będą wykupione, gdy kredytobiorcy spłaca zobowiązania, a w przypadku braku spłat bank będzie zobowiązany do spłaty zobowiązań kredytowych (co wynika z umowy) – **to ryzyko pozostaje w banku**. W takim przypadku bank nie może wyksięgować portfela kredytów, natomiast otrzymaną zapłatę ujmuje jako zobowiązanie. Jeśli natomiast bank sprzedał portfel kredytów do podmiotu skupującego wierzytelności, otrzymał zapłatę, a ponadto na banku nie ciążyą jakiegokolwiek zobowiązania wynikające z tej transakcji, bank wyłącza z ksiąg rachunkowych sprzedany portfel kredytów.

Istotną pozycję w bilansie banku po stronie pasywów stanowią rezerwy. Są to zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota nie są pewne. Rezerwy tworzone są na:

1. pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a między innymi na straty z transakcji gospodarczych w toku, skutków toczącego się postępowania sądowego;
2. przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań.

Do tworzenia rezerw zobowiązują wynikające z ustawy o rachunkowości zasady ostrożności i współmierności przychodów i kosztów, do których nawiązano w podrozdziale 1.1. Polityka rachunkowości.

Banki tworzą następujące rezerwy prezentowane w pasywach:

1. **rezerwę na ryzyko ogólne – tworzoną na podstawie art. 130 Ustawy Prawo bankowe,**
2. **rezerwy celowe na zobowiązania pozabilansowe – tworzone na podstawie rozporządzenia w sprawie rezerw celowych,**
3. **rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego – tworzona na podstawie art. 37 ustawy o rachunkowości,**
4. **pozostałe rezerwy na zobowiązania – tworzone na podstawie art. 35d ustawy o rachunkowości oraz bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów – tzw. rezerwy na koszty – określone w art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy o rachunkowości.**

Zgodnie z art. 130 ustawy Prawo bankowe banki mogą tworzyć w ciężar kosztów rezerwę na ryzyko ogólne. **Tworzona rezerwa na ryzyko ogólne, która jest kosztem uzyskania przychodów, służy pokryciu niezidentyfikowanego ryzyka związanego z prowadzeniem działalności bankowej. Z tego względu w statucie banku należałoby dokonać odpowiedniego zapisu odnośnie do sposobu wykorzystania tworzonej przez lata rezerwy na ryzyko ogólne.**

Maksymalną kwotą rocznego odpisu na rezerwę na ryzyko ogólne jest:

1. co najwyżej 1,5% niespłaconej kwoty kredytów i pożyczek pieniężnych pomniejszonej o kwotę kredytów i pożyczek pieniężnych, zaklasyfikowanych zgodnie z odrębnymi przepisami do kategorii straconych według stanu na koniec poprzedniego roku obrotowego;
2. i nie więcej niż kwota odpisu dokonanego w bieżącym roku obrotowym z zysku za rok poprzedni na fundusz ogólnego ryzyka.

Pamiętać należy, że 50% rezerwy na ryzyko ogólne pokrywa ryzyko kredytowe. Zgodnie bowiem z zasadami tworzenia rezerw celowych wymagany poziom rezerw celowych na ryzyko związane z ekspozycjami kredytowymi:

1. **wynikającymi z pożyczek i kredytów detalicznych, zaklasyfikowanymi do kategorii „normalne” – pomniejszany jest o kwotę równą 25% rezerwy na ryzyko ogólne;**

- zaklasyfikowanymi do kategorii „pod obserwacją” – pomniejszany jest o kwotę równą 25% rezerwy na ryzyko ogólne.

Pozostała kwota rezerwy na ryzyko ogólne może być elementem kalkulacji kapitału Tier II, zgodnie z art. 62 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniającego rozporządzenie (UE) nr 648/2012. Bank obliczający kwoty ekspozycji ważonych ryzykiem metodą standardową zalicza do Tier II korekty z tytułu ogólnego ryzyka kredytowego, przed skutkami podatkowymi, maksymalnie do wysokości 1,25% kwot ekspozycji ważonych ryzykiem.

Zgodnie z zasadą współmierności przychodów i kosztów odpis na rezerwę na ryzyko ogólne może być dokonywany nie częściej niż raz w miesiącu w równych kwotach. Do czasu dokonania odpisu na fundusz ogólnego ryzyka w bieżącym roku obrotowym podstawą wyznaczania kwot mogą być przewidywania lub propozycje tego odpisu zawarte w planie finansowym.

O ile tworzenie rezerwy na ryzyko ogólne ma charakter fakultatywny, o tyle tworzenie rezerw celowych na zobowiązania pozabilansowe ma charakter obligatoryjny. Zawarta w przepisach dotyczących zasad tworzenia rezerw celowych definicja ekspozycji kredytowej obejmuje także zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym (linie kredytowe) i gwarancyjnym (gwarancje, poręczenia). Zasady tworzenia, aktualizowania i rozwiązywania rezerw celowych na zobowiązania pozabilansowe są takie same jak na należności bilansowe, z wyłączeniem sytuacji, gdy postanowienia umowy:

- gwarantują bankowi swobodę w podjęciu decyzji o uruchomieniu środków w ramach zobowiązania lub
- uzależniają uruchomienie środków w ramach zobowiązania od terminowej obsługi już wykorzystanej części i niebudzącej obaw sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika w przypadku, gdy wymagane jest stosowanie tego kryterium, lub
- uzależniają uruchomienie środków w ramach zobowiązania od złożenia zabezpieczeń wymienionych w przepisach prawa, umożliwiających pomniejszenie podstawy tworzenia rezerw celowych o kwotę odpowiadającą uruchomianym środkom lub klasyfikowanie ekspozycji kredytowej do kategorii „normalne”.

Obligatoryjny charakter ma także rezerwa na odroczony podatek dochodowy, utworzona na podstawie art. 37 ustawy o rachunkowości. Rezerwę (a także aktywa) z tytułu odroczonego podatku dochodowego banki tworzą w związku z przejściowymi różnicami między wykazywaną w księgach rachunkowych wartością aktywów i pasywów, a ich wartością podatkową oraz stratą podatkową możliwą do odliczenia w przyszłości (art. 37 ust. 1 ustawy o rachunkowości). Tworzona jest w wysokości kwoty podatku dochodowego wymagającej w przyszłości zapłaty w związku z występowaniem dodatnich różnic przejściowych, to jest różnic, które spowodują zwiększenie podstawy obliczenia podatku dochodowego w przyszłości (art. 37 ust. 5 ustawy o rachunkowości). Jej wysokość ustalana jest przy uwzględnieniu stawek podatku dochodowego, obowiązujących w roku powstania obowiązku podatkowego.

Pozostałe rezerwy na zobowiązania tworzone na podstawie art. 35d ustawy o rachunkowości to rezerwy na pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z tytułu skutków toczącego się postępowania sądowego. Zasady szacowania, ujmowania rezerw w księgach rachunkowych, ich wyceny oraz prezentacji w sprawozdaniu finansowym zawiera Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”. Zgodnie z przedmiotowym standardem rezerwy związane ze skutkami toczącego się postępowania sądowego tworzy się wówczas, gdy przeciwko jednostce wniesiono pozew, a prawdopodobieństwo wyroku niekorzystnego dla jednostki jest większe niż prawdopodobieństwo wyroku korzystnego. Podstawą oceny tego prawdopodobieństwa może być przebieg postępowania sądowego, ale także opinie prawników. Ustalając kwotę rezerwy należy wziąć pod uwagę nie tylko kwotę roszczenia określoną w pozwie, ale również koszty postępowania sądowego. Jeśli istnieje duże prawdopodobieństwo przegrania sprawy w sądzie to występują wiarygodne przesłanki do utworzenia takiej rezerwy.

Przepis art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy o rachunkowości zobowiązuje jednostki do utworzenia rezerwy na świadczenia pracownicze (emerytalne, rentowe, nagrody jubileuszowe, premie, niewykorzystane urlopy), przy czym taka rezerwa prezentowana będzie w pozycji bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów. Rezerwę na świadczenia pracownicze tworzy się wówczas, gdy bank zobowiązany jest do ich wypłaty na podstawie przepisów prawa, układu zbiorowego lub umów o pracę i jeżeli wysokość tych świadczeń jest istotna. Decyzja w sprawie zasad tworzenia rezerw na świadczenia pracownicze lub odstąpienia od ich tworzenia (liczba osób uprawnionych do otrzymania świadczeń jest niewielka, a wysokość wypłacanych świadczeń nie jest istotna) powinna znaleźć odzwierciedlenie w przyjętej przez bank polityce rachunkowości, podejmuje ją kierownik jednostki.

1.6. ZASADY WYCENY POZOSTAŁYCH SKŁADNIKÓW BILANSU

Pozostałe istotne pozycje bilansu po stronie aktywów i pasywów to przede wszystkim:

1. aktywa przejęte za długi, które wycenia się według wartości godziwej, a skutki wyceny zalicza się odpowiednio do pozostałych przychodów operacyjnych lub pozostałych kosztów operacyjnych; natomiast w przypadku, gdy wartość godziwa przejętych aktywów jest wyższa od kwoty długu na dzień przeniesienia własności tych aktywów na bank, różnica stanowi zobowiązanie wobec kredytobiorcy. Pamiętać należy o przepisie art. 6 ust. 2 ustawy Prawo bankowe, zgodnie z którym bank zobowiązany jest do sprzedaży przejętego majątku w okresie nie dłuższym niż 5 lat od daty jego nabycia,
2. aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego wycenia się w wysokości kwoty przewidzianej w przyszłości do odliczenia od podatku dochodowego, w związku z ujemnymi różnicami przejściowymi, które spowodują w przyszłości zmniejszenie podstawy obliczenia podatku dochodowego oraz straty podatkowej możliwej do odliczenia, ustalonej przy uwzględnieniu zasady ostrożności. Ujemne różnice przejściowe powstają, gdy wartość podatkowa aktywów jest wyższa od ich wartości księgowej lub gdy wartość księgowa zobowiązań przewyższa ich wartość podatkową. Są to więc różnice, które będą podlegały potrą-

ceniu od dochodu podlegającemu opodatkowaniu. Mogą one wystąpić zarówno w aktywach, jak i pasywach. Należy pamiętać, że aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego obejmują również podatek od straty podatkowej, którą można będzie odliczyć od dochodów podatkowych uzyskanych w ciągu 5 kolejnych lat następujących od daty jej poniesienia (nie więcej jednak niż połowę straty w jednym roku), przy uwzględnieniu zasady ostrożności. Oczywiście aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego dotyczące operacji rozliczanych z kapitałem (funduszem) z aktualizacji wyceny, odnosi się również do tego kapitału (art. 37 ust. 9 ustawy o rachunkowości). Wysokość aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego ustala się przy uwzględnieniu stawek podatku dochodowego obowiązujących w roku powstania obowiązku podatkowego,

3. **fundusze własne ujmuje się w księgach rachunkowych i wykazuje się w sprawozdaniu finansowym z podziałem na ich rodzaje i według zasad określonych przepisami prawa, postanowieniami statutu zatwierdzonego przez Komisję Nadzoru Finansowego.** Fundusze własne należy wyceniać w wartości nominalnej. Fundusze własne spółdzielni prezentowane w sprawozdaniu finansowym to głównie fundusz udziałowy, fundusz zasobowy, fundusz ogólnego ryzyka bankowego, fundusz rezerwy oraz kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny,
4. **fundusze specjalne są to zarezerwowane przez bank środki przeznaczone na ściśle określone cele** – na przykład zakładowy fundusz świadczeń socjalnych (ZFŚS) czy zakładowy fundusz rehabilitacji osób niepełnosprawnych (ZFRON). ZFŚS tworzy się na podstawie przepisów ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Do jego utworzenia zobowiązany jest bank zatrudniający według stanu na dzień 1 stycznia danego roku co najmniej 50 pracowników w przeliczeniu na pełne etaty. Bank zatrudniający według stanu na dzień 1 stycznia danego roku, co najmniej 20 i mniej niż 50 pracowników w przeliczeniu na pełne etaty, tworzy Fundusz na wniosek zakładowej organizacji związkowej. Bank zatrudniający według stanu na dzień 1 stycznia danego roku mniej niż 50 pracowników w przeliczeniu na pełne etaty może tworzyć Fundusz lub może wypłacać świadczenie urlopowe. Taki bank może zrezygnować także z tworzenia ZFŚS według warunków określonych w ww. ustawie. **Należy pamiętać, że funduszy specjalnych bank nie może zaliczyć do funduszy własnych.** ZFŚS tworzy się głównie z corocznego odpisu podstawowego naliczanego w stosunku do przeciętnej liczby zatrudnionych, a środki tego funduszu przechowuje się na wyodrębnionym rachunku bankowym. Poza odpisem podstawowym środki ZFŚS zwiększa się m.in. o: odsetki od środków przechowywanych na rachunku bankowym funduszu, wpływy z oprocentowania pożyczek udzielonych na cele mieszkaniowe, darowizny oraz zapisy osób fizycznych i prawnych, inne środki. Banki mogą dodatkowo zwiększać środki ZFŚS z ich nadwyżki bilansowej.

1.7. WYNIK FINANSOWY

Zgodnie z przepisami art. 41 ustawy o rachunkowości na wynik finansowy netto w bankach składają się:

1. wynik działalności operacyjnej (w tym na działalności bankowej);
2. wynik operacji nadzwyczajnych;
3. obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego z tytułu podatku dochodowego, którego podatnikiem jest jednostka, i płatności z nim zrównanych, na podstawie odrębnych przepisów.

Wynik działalności bankowej obejmuje: wynik z tytułu odsetek, prowizji, przychody z akcji, udziałów i innych papierów wartościowych, wynik operacji finansowych, wynik z pozycji wymiany (różnic kursowych). Dodać należy, że od 1 stycznia 2017 roku do wyniku z tytułu odsetek zalicza się:

1. **nieotrzymane w okresie sprawozdawczym przychody z tytułu:**
 - a) należnych bankowi odsetek, w tym dyskonta oraz odsetek skapitalizowanych,
 - b) otrzymanych w poprzednich okresach przychodów z tytułu odsetek, w tym dyskonta, przypadających na bieżący okres sprawozdawczy;
2. **otrzymane w bieżącym okresie sprawozdawczym przychody z tytułu odsetek przypadające za okres sprawozdawczy, w tym od należności banku;**
3. **koszty z tytułu odsetek wymagalnych i niewymagalnych od zobowiązań banku przypadające za okres sprawozdawczy.**

Do końca 2016 roku w wyniku finansowym bieżącego okresu sprawozdawczego należało ujmować naliczone odsetki, w tym dyskonta oraz odsetki skapitalizowane, od należności normalnych i pod obserwacją, natomiast należne odsetki od należności zagrożonych (poniżej standardu, wątpliwych i straconych) stanowiły przychód zastrzeżony i prezentowane były w bilansie w pozycji *Rozliczenia międzyokresowe przychodów*.

Do wyniku z tytułu odsetek nie zalicza się dyskonta oraz odsetek otrzymanych z góry, przypadających na następne okresy sprawozdawcze.

Wynik działalności operacyjnej obejmuje wynik działalności bankowej, skorygowany o różnicę między pozostałymi przychodami operacyjnymi a pozostałymi kosztami operacyjnymi, koszty działania banku, amortyzację środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, wynik na wartości tworzonych i rozwiązywanych rezerw celowych, a także rezerw tworzonych zgodnie z art. 35d i 39 ustawy o rachunkowości, o których mowa wyżej, wynik z tytułu odpisów z aktualizacji aktywów (utrata wartości).

Poniżej zaprezentowano przykłady pozostałych przychodów i kosztów operacyjnych:

1. do pozostałych przychodów operacyjnych zaliczyć należy przede wszystkim:

- a) otrzymane kwoty ze sprzedaży środków trwałych (ze sprzedaży, a nie nadwyżki powstałej w wyniku przeszacowania wartości tych środków trwałych w celu wniesienia ich w formie aportu jako zorganizowanej części przedsiębiorstwa),
 - b) nadwyżkę gotówki w kasie,
 - c) otrzymane odszkodowania od firm ubezpieczeniowych,
 - d) wpływy z tytułu zasądzonych, poniesionych uprzednio kosztów sądowych oraz wpływy z tytułu zwrotu uprzednio poniesionych kosztów egzekucyjnych,
 - e) odpisane, niewykorzystane utworzone wcześniej rezerwy,
 - f) przychody z dzierżawy lub najmu środka trwałego,
 - g) zarachowane kary i grzywny, darowizny, dopłaty,
 - h) odpisane, przedawnione lub umorzone zobowiązania,
 - i) a także otrzymane dofinansowania z Biura Pracy, Funduszu Pracy z tytułu wynagrodzeń i ZUS oraz wyposażenia,
2. pozostałe koszty operacyjne to przede wszystkim:
- a) wartość ewidencyjna netto sprzedanych środków trwałych,
 - b) amortyzacja oddanych w dzierżawę środków trwałych,
 - c) odpisane, przedawnione, umorzone i nieściągalne należności nieobjęte kwotą rezerwy celowej,
 - d) koszty utrzymania nieruchomości zaliczonych do inwestycji,
 - e) kary, grzywny i odszkodowania z tytułów niewywiązania się z zawartych umów,
 - f) przekazane w formie darowizny rzeczowe i pieniężne składniki aktywów trwałych i obrotowych,
 - g) koszty postępowania sądowego lub egzekucyjnego,
 - h) utworzone rezerwy na przewidywane straty.

W rachunku zysków i strat banku w dalszym ciągu występuje pozycja "Wynik operacji nadzwyczajnych", który stanowi różnicę między zyskami nadzwyczajnymi a stratami nadzwyczajnymi. Wynik ten obejmuje zyski i straty nadzwyczajne rozumiane jako zyski i straty powstające w bankach na skutek zdarzeń trudnych do przewidzenia, poza działalnością operacyjną banku i niezwiązane z ogólnym ryzykiem jego prowadzenia.

2. ZOBOWIĄZANIE DO ZAPEWNIENIA ODPOWIEDNIEJ JAKOŚCI SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

2.1. ODPOWIEDZIALNOŚĆ CZŁONKÓW RAD NADZORCZYCH, W TYM CZŁONKÓW KOMITETÓW AUDYTU ZA SPRAWOZDA- NIE FINANSOWE BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH

Na wstępie tego rozdziału należałoby przywołać aktualnie obowiązującą Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniającą dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2006/43/WE oraz uchylającą dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG (tekst mający znaczenie dla EOG), wymuszającą wprowadzenie zmian w ustawie o rachunkowości w zakresie odpowiedzialności członków zarządów i rad nadzorczych za sporządzanie i publikowanie sprawozdań finansowych.

W ślad za dyrektywą polski ustawodawca w art. 4a z ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości nałożył na kierownika jednostki oraz członków rady nadzorczej obowiązek zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności spełniały wszystkie wymagania przewidziane w przedmiotowej ustawie. To kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej jednostki odpowiadają solidarnie wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem stanowiącym naruszenie obowiązku wynikającego z ustawy.

Warto również zwrócić uwagę na definicję członka organu jednostki zawartą w ustawie o rachunkowości. Jest to osoba fizyczna, pełniąca funkcję członka zarządu lub innego organu zarządzającego, członka rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego, jak również innego organu administrującego jednostki, powołana do pełnienia tej funkcji zgodnie z postanowieniami umowy spółki, statutu lub innymi obowiązującymi jednostkę przepisami prawa. W uzupełnieniu należy przedstawić definicję kierownika jednostki, którą jest członek zarządu lub innego organu zarządzającego, a jeśli organ jest wieloosobowy – członkowie tego organu, z wyłączeniem pełnomocników ustanowionych przez jednostkę. **W przypadku banku spółdzielczego kierownikiem jednostki jest zarząd banku spółdzielczego.**

Poza przepisami ustawy o rachunkowości, kwestie odpowiedzialności rady nadzorczej za sprawozdania finansowe spółdzielni uregulowane są w art. 46 § 1 Prawa spółdzielczego, zgodnie z którym do zakresu działania rady należy m.in. nadzór i kontrola działalności spółdzielni poprzez badanie okresowych sprawozdań oraz sprawozdań finansowych. **Jednocześnie zgodnie z § 4 ww. art. 46 w celu wykonania swoich zadań rada może żądać od zarządu, członków i pracowników spółdzielni wszelkich sprawozdań i wyjaśnień, przeglądać księgi i dokumenty oraz sprawdzać bezpośrednio stan majątku spółdzielni.**

Podsumowując – za sporządzenie sprawozdania finansowego odpowiada zarząd, natomiast **do szczególnych obowiązków rady nadzorczej należy ocena sprawozdań w zakresie ich zgodności z księgami i dokumentami, jak i ze stanem faktycznym oraz wniosków zarządu dotyczących przedziału zysku albo pokrycia straty, a także składanie walnemu zgromadzeniu członków albo przedstawicieli członków spółdzielni corocznego pisemnego sprawozdania z wyników tej oceny. Czyli nadzór nad poprawnością i kompletnością prezentowanych danych w sprawozdaniu finansowym jest przypisany radzie nadzorczej.**

W wyniku dodania członków rady nadzorczej do grona osób odpowiedzialnych za sporządzenie sprawozdania finansowego zgodnie z wymogami ww. ustawy ustawodawca włączył ich także do kręgu osób zagrożonych odpowiedzialnością karną za dopuszczenie do niesporządzenia lub niepoprawnego sporządzenia sprawozdania finansowego oraz nieprowadzenia ksiąg rachunkowych, prowadzenia ich wbrew przepisom ustawy lub podawania w tych księgach nierzetelnych danych, o czym mowa w art. 77 ustawy o rachunkowości.

W myśl przepisu art. 128 ust. 1 ustawy o biegłych w jednostkach zainteresowania publicznego działa komitet audytu, który jest komitetem do spraw audytu, o którym mowa w rozporządzeniu nr 537/2014. Członkowie komitetu audytu są powoływani przez radę nadzorczą lub inny organ nadzorczy lub kontrolny spośród członków tego organu. **W przypadku banków spółdzielczych pełnienie funkcji komitetu audytu w celu wykonywania obowiązków komitetu audytu określonych w niniejszej ustawie, ustawie z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości i rozporządzeniu nr 537/2014 może zostać powierzona radzie nadzorczej lub innemu organowi nadzorcemu lub kontrolnemu jednostki zainteresowania publicznego. W oparciu o pozyskane z banków spółdzielczych informacje funkcje komitetu audytu z tych bankach pełnią wybrani członkowie rady nadzorczej.**

W przypadkach banków spółdzielczych przepisy art. 129 ww. ustawy dotyczące składu komitetu audytu, niezależności członków komitetu audytu oraz posiadania odpowiedniej wiedzy i umiejętności stosuje się odpowiednio, z tym że w przypadku banków spółdzielczych okresy dotyczące niezależności, o których mowa w art. 129 ust. 3 pkt 1 i 2 ustawy o biegłych, wynoszą rok.

W tym miejscu należy zatem przywołać przepisy art. 129 ust. 1 które wymagają, aby w skład komitetu audytu wchodziło przynajmniej 3 członków. Przewodniczący komitetu audytu jest powoływany przez członków komitetu audytu lub radę nadzorczą, lub inny organ nadzorczy lub kontrolny jednostki zainteresowania publicznego.

Członkowie komitetu audytu posiadają wiedzę i umiejętności z zakresu branży, w której działa jednostka zainteresowania publicznego. Warunek ten uznaje się za spełniony, jeżeli przynajmniej jeden członek komitetu audytu posiada wiedzę i umiejętności z zakresu tej branży lub poszczególni członkowie w określonych zakresach posiadają wiedzę i umiejętności z zakresu tej branży. Przynajmniej jeden członek komitetu audytu posiada wiedzę i umiejętności w zakresie rachunkowości lub badania sprawozdań finansowych.

Ustawodawca nałożył na komitety audytu szereg obowiązków, w tym w szczególności:

1. monitorowanie:

a) procesu sprawozdawczości finansowej,

- b) skuteczności systemów kontroli wewnętrznej i systemów zarządzania ryzykiem oraz audytu wewnętrznego, w tym w zakresie sprawozdawczości finansowej,
 - c) wykonywania czynności rewizji finansowej, w szczególności przeprowadzania przez firmę audytorską badania, z uwzględnieniem wszelkich wniosków i ustaleń Komisji Nadzoru Audytowego wynikających z kontroli przeprowadzonej w firmie audytorskiej;
2. kontrolowanie i monitorowanie niezależności biegłego rewidenta i firmy audytorskiej, w szczególności w przypadku, gdy na rzecz jednostki zainteresowania publicznego świadczone są przez firmę audytorską inne usługi niż badanie;
 3. informowanie rady nadzorczej lub innego organu nadzorczego, lub kontrolnego jednostki zainteresowania publicznego o wynikach badania oraz wyjaśnianie, w jaki sposób badanie to przyczyniło się do rzetelności sprawozdawczości finansowej w jednostce zainteresowania publicznego, a także jaka była rola komitetu audytu w procesie badania;
 4. dokonywanie oceny niezależności biegłego rewidenta oraz wyrażanie zgody na świadczenie przez niego dozwolonych usług niebędących badaniem w jednostce zainteresowania publicznego;
 5. opracowywanie polityki wyboru firmy audytorskiej do przeprowadzania badania;
 6. opracowywanie polityki świadczenia przez firmę audytorską przeprowadzającą badanie, przez podmioty powiązane z tą firmą audytorską oraz przez członka sieci firmy audytorskiej dozwolonych usług niebędących badaniem;
 7. określanie procedury wyboru firmy audytorskiej przez jednostkę zainteresowania publicznego;
 8. przedstawianie radzie nadzorczej lub innemu organowi nadzorcemu lub kontrolnemu rekomendacji dotyczącej powołania biegłych rewidentów lub firm audytorskich. Rekomendacja powinna zawierać uzasadnienie i przynajmniej dwie możliwości powierzenia zlecenia badania, a komitet audytu zobowiązany jest do należytego wyrażenia uzasadnionej preferencji wobec jednej z nich. W swojej rekomendacji komitet audytu oświadcza, że jego rekomendacja jest wolna od wpływów strony trzeciej i że nie została nań nałożona żadnego rodzaju klauzula;
- 9. przedkładanie zaleceń mających na celu zapewnienie rzetelności procesu sprawozdawczości finansowej w jednostce zainteresowania publicznego.**

Należy wskazać także na zadania komitetu audytu (art. 130 ustawy o biegłych), do których należy między innymi kontrolowanie i monitorowanie niezależności biegłego rewidenta i firmy audytorskiej, w szczególności w przypadku, gdy na rzecz jednostki zainteresowania publicznego świadczone są przez firmę audytorską inne usługi niż badanie oraz dokonywanie oceny niezależności biegłego rewidenta oraz wyrażanie zgody na świadczenie przez niego dozwolonych usług niebędących badaniem w jednostce zainteresowania publicznego.

Podkreślenia wymaga fakt, że co do zasady maksymalny czas nieprzerwanego trwania zleceń badań ustawowych przeprowadzanych przez tę samą firmę audytorską lub firmę audytorską powiązaną z tą firmą audytorską lub jakiegokolwiek członka sieci działającej w państwach Unii Europejskiej, do której należą te firmy audytorskie, nie może przekraczać 5 lat. Jednakże w przypadku, gdy bank spółdzielczy jest członkiem związku rewizyjnego i powierza przeprowadzenie badania ustawowego temu związkowi rewizyjnemu, do badania ustawowego banku spółdzielczego, innego niż

bank zraszający lub innego niż bank spółdzielczy będący jednostką zainteresowania publicznego, spełniający kryteria dużej jednostki, nie stosuje się obowiązku rotacji związku rewizyjnego. Jednakże taki obowiązek dotyczy kluczowego biegłego rewidenta. Nie może on przeprowadzać badania ustawowego w tej samej jednostce zainteresowania publicznego przez okres dłuższy niż 5 lat, przy czym kluczowy biegły rewident może ponownie przeprowadzać badanie ustawowe w banku spółdzielczym po upływie co najmniej 3 lat od zakończenia ostatniego badania ustawowego.

Warunkiem przeprowadzenia badania ustawowego banku spółdzielczego przez związek rewizyjny jest zachowanie przez biegłych rewidentów przeprowadzających takie badanie oraz osoby mogące wywierać wpływ na to badanie wymogów niezależności określonych w ustawie o biegłych.

2.2. ZAKRES SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO, TERMIN JEGO SPORZĄDZENIA, BADANIA I ZATWIERDZENIA

Aby ustalić zakres sprawozdania finansowego należałoby zdefiniować sprawozdanie finansowe oraz określić cel jego sporządzania. Otóż **sprawozdanie finansowe stanowi uporządkowane przedstawienie sytuacji finansowej i efektywności finansowej jednostki, natomiast jego celem jest dostarczanie informacji na temat sytuacji finansowej, efektywności finansowej i przepływów pieniężnych jednostki, które są użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu przez nich decyzji gospodarczych. Ponadto sprawozdanie finansowe przedstawia także rezultaty staranności w zarządzaniu przez kierownictwo powierzonymi mu zasobami.**

Sprawozdanie finansowe sporządzane jest na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych czyli m.in. na koniec roku obrotowego, na dzień połączenia jednostek, tj. na dzień wpisu tego połączenia do Krajowego Rejestru Sądowego oraz na inny dzień bilansowy, **stosując odpowiednio zasady wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego opisane powyżej.**

Jeśli jest mowa o sprawozdaniu finansowym banku spółdzielczego, to należy przez to rozumieć pełne sprawozdanie składające się z pięciu części:

1. bilansu;
2. rachunku zysków i strat;
3. informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia;
4. zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym;
5. rachunku przepływów pieniężnych.

Do rocznego sprawozdania finansowego bank spółdzielczy dołącza sprawozdanie z działalności jednostki.

Zarówno sprawozdanie finansowe, jak i sprawozdanie z działalności jednostki jest sporządzane przez bank w języku polskim i w walucie polskiej. Jednocześnie bank może wykazywać dane liczbowe w zaokrągleniu do tysiący złotych, jeżeli nie zniekształca to informacji o sytuacji eko-

nomiczno-finansowej banku i o wysokości jego wyniku finansowego zawartej w sprawozdaniu finansowym oraz w sprawozdaniu z działalności.

Zarząd banku spółdzielczego powinien zapewnić sporządzenie rocznego sprawozdania finansowego nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia bilansowego (licząc od 31 grudnia danego roku do 31 marca następnego roku), a następnie przedstawić to sprawozdanie finansowe radzie nadzorczej banku, zgodnie z przepisami prawa spółdzielczego oraz postanowieniami statutu banku. Przedstawione radzie nadzorczej sprawozdanie finansowe powinno być już podpisane przez osobę, której powierzono prowadzenie ksiąg rachunkowych (najczęściej jest to główny księgowy banku) oraz członków zarządu banku spółdzielczego (kierownika jednostki). Należy także zamieścić datę podpisu. Warto dodać, że w przypadku odmowy podpisu taka odmowa wymaga pisemnego uzasadnienia dołączonego do sprawozdania finansowego.

W terminie do 6 miesięcy od dnia bilansowego (licząc od 31 grudnia danego roku do 30 czerwca następnego roku) roczne sprawozdanie finansowe banku spółdzielczego podlega zatwierdzeniu przez walne zgromadzenie członków albo przedstawicieli członków spółdzielni. Jednakże przed jego zatwierdzeniem powinno zostać poddane badaniu przez biegłego rewidenta.

Po badaniu sprawozdania finansowego powinno nastąpić zatwierdzenie sprawozdania finansowego. **Podkreślenia wymaga fakt, że podział nadwyżki bilansowej lub pokrycie straty może nastąpić po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego przez walne zgromadzenie członków albo przedstawicieli członków spółdzielni, poprzedzonego wyrażeniem przez kluczowego biegłego rewidenta opinii o tym sprawozdaniu bez zastrzeżeń lub z zastrzeżeniami. Podział nadwyżki bilansowej lub pokrycie straty, dokonany bez spełnienia warunku otrzymania opinii bez zastrzeżeń lub z zastrzeżeniem, jest nieważny z mocy prawa.**

Jednocześnie należy dodać, że zarząd banku spółdzielczego nie może dokonać wyboru biegłego rewidenta. Wyboru firmy audytorskiej (tym samym biegłego rewidenta) przeprowadzającej badanie lub przegląd sprawozdania finansowego dokonuje walne zgromadzenie członków albo przedstawicieli członków spółdzielni, chyba że statut banku spółdzielczego stanowi, że takiego wyboru może dokonać rada nadzorcza. Pamiętać należy, że to komitet audytu rekomenduje wybór firmy audytorskiej do przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego banku spółdzielczego. W przypadku, gdy wyboru firmy audytorskiej przeprowadzającej badanie ustawowe jednostki zainteresowania publicznego dokonuje organ inny niż organ, o którym mowa w art. 66 ust. 4 ustawy o rachunkowości, zwany dalej „organem dokonującym wyboru”, komitet audytu przedstawia organowi dokonującemu wyboru rekomendację, w której:

1. wskazuje firmę audytorską, której proponuje powierzyć badanie ustawowe;
2. oświadcza, że rekomendacja jest wolna od wpływów stron trzecich;
3. stwierdza, że badana jednostka zainteresowania publicznego nie zawarła umów zawierających klauzule, o których mowa w art. 66 ust. 5a ustawy o rachunkowości.

Istotny jest także obowiązek zawarcia przez zarząd banku z firmą audytorską umowy o badanie lub przegląd sprawozdania finansowego w terminie umożliwiającym udział biegłego rewidenta w inwentaryzacji znaczących składników majątkowych banku. Zgodnie z obowiązującymi przepisami, w przypadku badania ustawowego pierwsza umowa o badanie sprawozdania finansowego

jest zawierana z firmą audytorską na okres nie krótszy niż dwa lata z możliwością przedłużenia na kolejne co najmniej dwuletnie okresy. Koszty przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego ponosi badana jednostka (bank spółdzielczy).

Za nieważne z mocy prawa uznaje się wszelkie klauzule umowne w umowach zawartych przez badaną jednostkę, które ograniczałyby możliwość wyboru firmy audytorskiej przez organ dokonujący wyboru firmy audytorskiej, na potrzeby przeprowadzenia badania ustawowego sprawozdań finansowych tej jednostki, do określonych kategorii lub wykazów firm audytorskich.

Jeśli badanie lub przegląd sprawozdania finansowego zostało przeprowadzone z naruszeniem przepisów prawa jest ono nieważne z mocy prawa. Po podpisaniu umowy o badanie sprawozdania finansowego jej rozwiązanie może nastąpić jedynie w sytuacji zaistnienia uzasadnionej podstawy.

Różnice poglądów w sprawie stosowania zasad rachunkowości, w tym m.in. poziomu utworzonych rezerw celowych lub standardów rewizji finansowej nie stanowią uzasadnionej podstawy rozwiązania umowy. O rozwiązaniu umowy o badanie sprawozdania finansowego zarząd banku oraz firma audytorska informują niezwłocznie, wraz z podaniem stosownego wyjaśnienia przyczyn rozwiązania umowy, Krajową Radę Biegłych Rewidentów oraz Komisję Nadzoru Finansowego (art. 66 ust. 9 ustawy o rachunkowości).

Zarząd banku spółdzielczego jest zobowiązany zapewnić udostępnienie biegłemu rewidentowi, przeprowadzającemu badanie sprawozdania finansowego, ksiąg rachunkowych oraz dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów oraz wszelkich innych dokumentów, jak również udzielić wyczerpujących informacji, wyjaśnień i oświadczeń – niezbędnych do wydania opinii biegłego rewidenta o badanym sprawozdaniu finansowym jednostki. Dodać należy, że biegły rewident jest uprawniony do uzyskania informacji związanych z przebiegiem badania od kontrahentów banku, w tym także od innych banków i jego doradców prawnych – z upoważnienia zarządu. **Zarząd banku nie ma prawa odmowy biegłemu rewidentowi upoważnionemu do badania sprawozdań finansowych banku na podstawie zawartej z bankiem umowy, udzielenia informacji stanowiących tajemnicę bankową.** Zgodnie bowiem z art. 105 ustawy Prawo bankowe bank ma obowiązek na żądanie biegłego rewidenta przeprowadzającego czynności audytu udzielić wszelkich informacji, w tym także stanowiących tajemnicę bankową, związanych z badaniem sprawozdania.

Skoro mowa o czynnościach rewizji finansowej to warto zwrócić uwagę, że dotychczas biegły rewident badający sprawozdanie finansowe zobowiązany był do wydania opinii i raportu z badania sprawozdania finansowego, natomiast zgodnie z nowymi przepisami ustawy o biegłych wynikiem przeprowadzenia badania jest sporządzenie przez biegłego rewidenta na piśmie sprawozdania z badania. Jednocześnie w myśl art. 84 ustawy o biegłych sprawozdanie z badania jest sporządzane w oparciu o akta badania zgromadzone i opracowane przez kluczowego biegłego rewidenta w toku badania. Kluczowy biegły rewident i biegły rewident biorą udział w badaniu sprawozdania finansowego. Sprawozdanie z badania sporządza i podpisuje biegły rewident.

Sprawozdanie z badania sporządzane jest zgodnie z przepisami prawa oraz z wymogami zastosowanych standardów badania, w przypadku badania sprawozdania finansowego jednostki zainteresowania publicznego, do których należy zaliczyć bank spółdzielczy, należy stosować krajowe

standardy wykonywania zawodu. Sprawozdanie z badania powinno być formułowane w sposób jasny i jednoznaczny. Powinno ono zawierać m.in.:

1. nazwę i siedzibę firmy audytorskiej, która przeprowadziła badanie;
2. nazwę jednostki, której sprawozdanie finansowe podlegało badaniu;
3. wskazanie, czy przedmiotem badania było roczne sprawozdanie finansowe badanej jednostki, czy też roczne skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej;
4. wskazanie dnia bilansowego sprawozdania finansowego oraz okresów objętych sprawozdaniem finansowym podlegającym badaniu;
5. wskazanie zasad rachunkowości i sprawozdawczości finansowej zastosowanych przy sporządzeniu sprawozdania finansowego podlegającego badaniu;
6. opis zakresu badania, w tym wskazanie standardów badania, według których przeprowadzono badanie;
7. imię i nazwisko biegłego rewidenta, podpisującego sprawozdanie z badania oraz jego numer w rejestrze;
8. opinię biegłego rewidenta o tym, czy sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego badanej jednostki zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami dotyczącymi rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, a także przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości;
9. opinię biegłego rewidenta o tym, czy badane sprawozdanie finansowe jest zgodne co do formy i treści z przepisami prawa, statutem lub umową;
10. opinię, czy sprawozdanie z działalności zostało sporządzone zgodnie z przepisami oraz czy jest zgodne z informacjami zawartymi w rocznym sprawozdaniu finansowym;
11. oświadczenie o tym, czy w świetle wiedzy o jednostce i jej otoczeniu uzyskanej podczas badania stwierdzono istotne zniekształcenia w sprawozdaniu z działalności oraz wskazanie, na czym polega każde takie istotne zniekształcenie;
12. opinię, czy emitent obowiązany do złożenia oświadczenia o stosowaniu ładu korporacyjnego zawarł w tym oświadczeniu informacje wymagane zgodnie z zakresem określonym w przepisach wykonawczych wydanych na podstawie art. 60 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (Dz. U. z 2016 r. poz. 1639 oraz z 2017 r. poz. 452, 724, 791 i 1089) lub regulaminach, o których mowa w art. 61 tej ustawy, a w odniesieniu do określonych informacji wskazanych w tych przepisach lub regulaminach – stwierdzenie, czy są one zgodne z mającymi zastosowanie przepisami oraz informacjami zawartymi w rocznym sprawozdaniu finansowym;
13. objaśnienia, w których biegły rewident odnosi się do spraw, na które zwrócił uwagę podczas badania, które nie powodują wydania opinii z zastrzeżeniami;

14. oświadczenie biegłego rewidenta o przypadkach istotnej niepewności w odniesieniu do zdarzeń lub uwarunkowań, które mogą rodzić zasadnicze wątpliwości co do zdolności jednostki do kontynuowania działalności;
15. stwierdzenie, że zakres badania nie obejmuje zapewnienia co do przyszłej rentowności badanej jednostki ani efektywności lub skuteczności prowadzenia spraw jednostki przez jej zarząd lub inny organ zarządzający obecnie lub w przyszłości;
16. informację o tym, czy jednostka, o której mowa w art. 49b ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, sporządziła oświadczenie na temat informacji niefinansowych, o którym mowa w tym przepisie albo odrębne sprawozdanie na temat informacji niefinansowych, o którym mowa w art. 49b ust. 9 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, a w przypadku jednostki korzystającej ze zwolnienia, o którym mowa w art. 49b ust. 11 tej ustawy – informację, czy jednostka ta ujawniła w swoim sprawozdaniu z działalności nazwę i siedzibę jednostki dominującej wyższego szczebla, sporządzającej oświadczenie lub odrębne sprawozdanie grupy kapitałowej na temat informacji niefinansowych, które obejmie tę jednostkę i jej jednostki zależne każdego szczebla;
17. inne elementy, które biegły rewident uzna za konieczne;
18. podpis biegłego rewidenta i datę sporządzenia sprawozdania z badania.

Biegły rewident może wydać opinię bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniami lub negatywną. W przypadku, gdy biegły rewident nie jest w stanie wyrazić opinii o badanym sprawozdaniu finansowym, sprawozdanie z badania zawiera odmowę wydania opinii. Obowiązkowe jest zamieszczenie w sprawozdaniu z badania m.in.:

1. opinii czy badane sprawozdanie finansowe zostało sporządzone na podstawie prawidłowo prowadzonych ksiąg rachunkowych;
2. uzasadnienia wydania opinii z zastrzeżeniem, wydania opinii negatywnej lub odmowy wydania opinii z uwagi na zaistnienie okoliczności uniemożliwiających jej sformułowanie, wraz z opisem skutków zniekształceń będących powodem modyfikacji opinii kluczowego biegłego rewidenta;
3. informacji o niedopełnieniu, do dnia wydania sprawozdania z badania, przez jednostkę badaną obowiązku złożenia do właściwego rejestru sądowego, a w stosownych przypadkach także do ogłoszenia, sprawozdania finansowego za rok lub lata poprzedzające rok obrotowy;
4. informacji o stwierdzonym podczas badania istotnym naruszeniu prawa, statutu lub umowy spółki mającym wpływ na sprawozdanie finansowe;
5. **informację o tym, czy jednostka badana przestrzega obowiązujących ją regulacji ostrożnościowych, określonych w odrębnych przepisach, w szczególności czy bank prawidłowo ustalił współczynniki kapitałowe.**

Warto wspomnieć o obowiązkach biegłego rewidenta wynikających z przepisu art. 136 Prawa bankowego. **Otóż biegły rewident przeprowadzający badanie sprawozdań finansowych banku jest obowiązany niezwłocznie powiadomić Komisję Nadzoru Finansowego oraz radę nadzorczą i zarząd banku o ujawnionych faktach wskazujących na:**

1. popełnienie przestępstwa;
2. naruszenie przepisów regulujących działalność banku;
3. naruszenie zasad dobrej praktyki bankowej lub inne zagrożenie interesów klientów banku;
4. istnienie przesłanek do wyrażenia opinii z zastrzeżeniami do sprawozdania finansowego banku, wyrażenia opinii negatywnej lub odmowy wyrażenia opinii.

Dodać należy, że biegły rewident może odstąpić od powiadomienia rady nadzorczej i zarządu, o którym mowa w ust. 1 ww. art. 136 Prawa bankowego, jeżeli przemawiają za tym ważne powody.

Po podpisaniu przez biegłego rewidenta sprawozdania z badania zarząd banku spółdzielczego zobowiązany jest do udostępnienia członkom rocznego sprawozdania finansowego i sprawozdania z działalności jednostki wraz ze sprawozdaniem z badania zawierającym opinię – najpóźniej na 15 dni przed walnym zgromadzeniem członków albo przedstawicieli członków spółdzielni, natomiast zgodnie z art. 89 § 1 Prawa spółdzielczego roczne sprawozdanie z działalności spółdzielni, łącznie ze sprawozdaniem finansowym i sprawozdaniem z badania, jeżeli podlega ono obowiązkowemu badaniu, wyklada się w lokalu spółdzielni co najmniej na 14 dni przed terminem walnego zgromadzenia w celu umożliwienia członkom spółdzielni zapoznania się z nim.

Zarząd banku spółdzielczego składa we właściwym rejestrze sądowym roczne sprawozdanie finansowe, sprawozdanie z badania, odpis uchwały bądź postanowienia organu zatwierdzającego o zatwierdzeniu rocznego sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokryciu straty, a także sprawozdanie z działalności – w ciągu 15 dni od dnia zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego.

Na zakończenie należy dodać, że na podstawie art. 135 ustawy o biegłych, w przypadku gdy bank spółdzielczy jest członkiem związku rewizyjnego i powierza przeprowadzenie badania ustawowego temu związkowi rewizyjnemu, to warunkiem przeprowadzenia badania ustawowego banku spółdzielczego przez związek rewizyjny jest zachowanie przez biegłych rewidentów przeprowadzających takie badanie oraz osoby mogące wywierać wpływ na to badanie wymogów niezależności określonych w ww. ustawie.

2.3. OCENA SPRAWOZDAWCZOŚCI FINANSOWEJ

Podejmowanie istotnych dla banku decyzji gospodarczych wymaga stałego dostępu do kompleksowych i rzetelnych informacji finansowych, w oparciu o które podejmowane są zarówno decyzje strategiczne, jak i decyzje operacyjne. Można zatem postawić tezę, że bez rzetelnej informacji płynącej ze sprawozdawczości nie powinny być podejmowane jakiegokolwiek decyzje gospodarcze. Dane sprawozdawcze wykorzystywane w procesach decyzyjnych są pobierane z ra-chunkowości. Warto dodać, że stosowanie sprawnych, nowoczesnych systemów informatycznych może przyspieszyć dostęp do aktualnych danych, a przez to podejmowanie decyzji.

W warunkach ogromnej konkurencji na rynku bankowym zapotrzebowanie na rzetelną i szybką informację zwiększa się z roku na rok. Sprawozdawczość bankowa, w tym sprawozdania finansowe pełnią więc kluczową rolę w ocenie wyników działalności banku z wykorzystaniem analizy finansowej, ale także określaniu przyszłości. Istotna jest analiza trendów, tak dla szacowania

potencjalnej zmiany poziomu ryzyka działalności banku, w tym ryzyka kredytowego i operacyjnego z uwzględnieniem zmian makroekonomicznych, jak i do szacowania przyszłych wyników finansowych, tym samym pozycji kapitałowej banku. Testy warunków skrajnych przeprowadzane są także z wykorzystaniem danych pochodzących ze sprawozdawczości.

Wyłącznie rzetelne dane sprawozdawcze mogą stanowić przedmiot analizy, w oparciu o wyniki której podejmowane są decyzje. Dlatego tak bardzo ważne jest zapewnienie wysokiej jakości danych sprawozdawczych. Zadaniem komitetu audytu zatem w procesie sprawozdawczości jest analiza wszystkich sprawozdań finansowych przed ich zatwierdzeniem. Oczywiście niemożliwa jest analiza całej sprawozdawczości bankowej, w tym ostrożnościowej z racji jej wielkości i częstotliwości jej raportowania, natomiast sprawozdania kwartalne i roczne powinny być przedmiotem szczegółowej analizy i wyjaśnień wszystkich istotnych pozycji, zwłaszcza obszarów generujących ryzyko dla banku i wpływ tego ryzyka na wynik finansowy. Podkreślenia wymaga fakt, że w przypadku badania rocznego sprawozdania finansowego kluczowy biegły rewident, który wykonuje czynności rewizji związane z badaniem sprawozdania finansowego zażąda od zarządu banku zapewnienia o kompletności i poprawności ujęcia wszystkich istotnych zdarzeń w danym sprawozdaniu finansowym.

Także wyniki prac audytu przeprowadzonego przez biegłego rewidenta powinny być przedmiotem pogłębionej analizy przeprowadzanej przez członków rady nadzorczej, w tym członków komitetu audytu banku. Istotne jest również zorganizowanie spotkania członków komitetu audytu z zarządem omawiającym przedmiotowe sprawozdanie finansowe z udziałem kluczowego biegłego rewidenta badającego sprawozdanie finansowe banku oraz biegłego rewidenta sporządzającego sprawozdanie z badania sprawozdania finansowego.

Przedmiotem zainteresowania członków rady nadzorczej, w tym członków komitetu audytu powinny być przeprowadzane przez kadre zarządzającą procedury kontrolne dotyczące procesu sprawozdawczości, a także proponowane przez zarząd działania naprawcze w zakresie usunięcia zidentyfikowanych nieprawidłowości. Jeśli występowały nieprawidłowości należy także uzyskać wyjaśnienia od zarządu banku w zakresie przyczyn ich wystąpienia oraz sposobu ich usunięcia.

Nadzór nad procesem sprawozdawczości finansowej wymaga monitorowania zmian w sprawozdawczości finansowej. Chodzi o zmiany istotne, które mogą wpłynąć na zdolność banku do terminowego wywiązywania się z obowiązków sprawozdawczych, w tym także z obowiązków wynikających z uchwały zarządu NBP dotyczącej obowiązków sprawozdawczych sektora bankowego wobec banku centralnego. **Niewątpliwie zmiany zakresu sprawozdawczego wymuszają zmiany w systemach informatycznych banku. Z tego względu za istotne należy uznać omawianie zarządu z radą nadzorczą/komitetem audytu zmian w systemach informatycznych wykorzystywanych w rachunkowości czy sprawozdawczości.**

Proces sprawozdawczości finansowej obejmuje także zasoby ludzkie, bowiem pozycja banku funkcjonującego w warunkach gospodarki opartej na wiedzy w coraz większym zakresie zależy od jakości kapitału ludzkiego. To potencjał kompetencyjny zatrudnionych pracowników zapewni sprawne działanie banku i pozycjonuje bank na rynku. Umożliwia przewagę konkurencyjną, która poza zasobem finansowym, zależy coraz bardziej od wiedzy posiadanej przez zatrudnionych w banku pracowników. Efektywne zarządzanie kompetencjami pracowników połączone ze stosowaniem no-

woczesnej technologii pozwoli na znaczące ograniczenie ryzyka związanego z działalnością banku. Może także wpłynąć na ograniczenie kosztów działalności, a tym samym wzrost wyników.

Wysokie kompetencje osób zatrudnionych w działach rachunkowości i sprawozdawczości oraz odpowiednia do powierzonych zadań liczba zatrudnionych, to kluczowy element wpływający na jakość sprawozdania finansowego poza właściwą organizacją procesu sprawozdawczości.

Rolą rady nadzorczej, w tym komitetu audytu w procesie sprawozdawczości jest zobowiązanie zarządu do przeprowadzenia analizy zasobów kadrowych w dziale finansowym i księgowości, szczególnie w zakresie kluczowych pracowników zajmujących się sprawozdawczością, w tym finansową. Wydaje się dobrą praktyką informowanie przez zarząd banku rady nadzorczej, w tym komitetu audytu o zmianach na kluczowych stanowiskach w dziale finansów i księgowości oraz o przyczynach tych zmian. Wszelkie zmiany reorganizacyjne mogą wpłynąć na jakość sporządzanych sprawozdań, w związku z czym powinny wymagać złożenia odpowiedniego uzasadnienia ich wprowadzenia.

2.4. ZMIANY W ZASADACH RACHUNKOWOŚCI I ICH WPŁYW NA SPRAWOZDANIE FINANSOWE

Przepisy ustawy o rachunkowości dają prawo do zmiany zasad rachunkowości. Zmiana może zostać dokonana w związku ze zmianą przepisów prawa lub decyzji zarządu banku spółdzielczego. Dokonywana w celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji ekonomiczno-finansowej jednostki zmiana następuje ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji. Wymaga również określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdania finansowe wymagane innymi przepisami prawa, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie. W przypadku dokonania zmian w zasadach rachunkowości bank powinien w swoim sprawozdaniu finansowym za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian. Skutki zmiany przyjętych zasad (polityki) rachunkowości odnosi się do kapitału (funduszu) własnego i wykazuje jako zysk (stratę) z lat ubiegłych. Zatem wprowadzona przez ustawodawcę zmiana zasad rachunkowości od 1 stycznia 2017 r. dotycząca ujmowania wszystkich należnych bankowi odsetek w przychodach z tytułu odsetek (do końca 2016 roku tylko należne odsetki od należności normalnych i pod obserwacją były ujmowane w przychodach, natomiast należne odsetki od należności zagrożonych: poniżej standardu, wątpliwych i straconych prezentowane były w pozycji bilansu banku *Rozliczenie międzyokresowe przychodów* jako odsetki zastrzeżone) i tworzenia na naliczone odsetki rezerw celowych odpowiednio: 1,5%, 20%, 50% i 100%, będzie wpływała na wynik finansowy. Na dzień 1 stycznia 2017 r. powinno nastąpić ustalenie różnicy pomiędzy dwoma sposobami ujmowania odsetek, która powinna zostać zaksięgowana na koncie „Wynik z lat ubiegłych”. Począwszy od sprawozdań finansowych za 2017 rok wszystkie naliczone odsetki powinny być ujmowane w wyniku z tytułu odsetek. Jednocześnie na naliczone od ekspozycji kredytowych odsetki bank tworzy odpowiednio do kategorii ryzyka odpisy aktualizujące.

Pamiętać należy, że przepisy ustawy o rachunkowości nakładają na bank obowiązek opracowania polityki rachunkowości, formalnie zatwierdzonej przez zarząd i na bieżąco aktualizowanej. **Skoro także rada nadzorcza odpowiada za sprawozdanie finansowe to wyłoniły spośród członków rady nadzorczej komitet audytu powinien otrzymywać do oceny stosowane przez bank spółdzielczy zmieniane zasady wyceny wraz z opisem sposobu ich ujęcia w księgach rachunkowych, a dotyczące istotnych dla banku transakcji.** Wszystkie nietypowe czy skomplikowane transakcje, występujące jednorazowo (na przykład wniesienie aportu do utworzonej przez bank spółki) powinny przed ich dokonaniem zostać ocenione przez radę nadzorczą/komitet audytu. Każda tego typu zmiana w zasadach rachunkowości wymaga złożenia przez zarząd odpowiedniego uzasadnienia wraz z oceną wpływu tej zmiany na sprawozdanie finansowe, w tym przede wszystkim na wynik finansowy, współczynniki kapitałowe i płynność. Nieprawidłowe ujęcie danego zdarzenia w księgach rachunkowych oraz błędna wycena pokażą inną rzeczywistość, natomiast celem sprawozdania finansowego jest prezentacja rzeczywistej sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego banku.

Wyłoniły spośród członków rady nadzorczej komitet audytu powinien zobowiązać zarząd do zidentyfikowania i sporządzenia listy tych zasad rachunkowości, które znacząco wpływają na wynik finansowy banku. Przedmiotowa lista powinna zawierać zasady wyceny majątku stanowiącego pomniejszenie podstawy tworzenia rezerw celowych, szczegółowo opisane metody ustalania wartości godziwej instrumentów finansowych, szczegółowo opisane modele wyceny zastosowane do wyceny wkładów niepieniężnych (aportu) w związku z transakcją wniesienia do powstałej spółki zorganizowanej części przedsiębiorstwa czy wytworzonych we własnym zakresie wartości niematerialnych i prawnych (znak towarowy) w zamian za udziały kapitałowe. Takie transakcje powinny być przedmiotem szczególnej analizy rady nadzorczej/komitego audytu w kontekście zasadności ich zawierania i wpływu zastosowanych rozwiązań na wyniki finansowe.

Wyłoniły spośród członków rady nadzorczej komitet audytu powinien zachować sceptycyzm w odniesieniu do zastosowanych przez zarząd szacunków, zwłaszcza tych, które w sposób znaczący wpływają na poziom (wzrost) wyniku finansowego, tym samym na współczynniki kapitałowe (oczywiście przy spełnieniu wszystkich warunków określonych w rozporządzeniu 575/2013). Potwierdzenie wiarygodności założeń przyjętych jako podstawy szacunków powinno być wymagane przed ich zastosowaniem. Za konieczne należy uznać zobowiązanie zarządu do sporządzania i przedstawiania radzie nadzorczej, w tym komitetowi audytu analizy porównawczej wyników wyceny zabezpieczeń pomniejszających podstawę tworzenia rezerw celowych oraz wyceny majątku dokonanej w oparciu o szacunki.

2.5. OCENA ZADAŃ REALIZOWANYCH PRZEZ AUDYT WEWNĘTRZNY

W procesie monitorowania sprawozdawczości istotnym elementem jest kontrola wewnętrzna. Kontrola wewnętrzna nie powinna być rozumiana wyłącznie jako kontrola wykonywana przez komórkę audytu wewnętrznego, lecz kontrolę na każdym poziomie realizowanych zadań przez poszczególne komórki organizacyjne banku.

Zgodnie z przepisami Prawa bankowego w ramach systemu zarządzania w banku funkcjonuje co najmniej (1) system zarządzania ryzykiem oraz (2) system kontroli wewnętrznej.

Kontrola wewnętrzna banku powinna zapewnić:

1. skuteczność i efektywność działania banku;
2. wiarygodność sprawozdawczości finansowej;
3. przestrzeganie zasad zarządzania ryzykiem w banku;
4. zgodność działania banku z przepisami prawa, regulacjami wewnętrznymi i standardami rynkowymi.

W ramach systemu kontroli wewnętrznej bank wyodrębnia:

1. funkcję kontroli mającą za zadanie zapewnienie przestrzegania mechanizmów kontrolnych dotyczących w szczególności zarządzania ryzykiem w banku, która obejmuje stanowiska, grupy ludzi lub jednostki organizacyjne odpowiedzialne za realizację zadań przypisanych tej funkcji;
2. komórkę do spraw zgodności mającą za zadanie m.in. identyfikację, ocenę, kontrolę i monitorowanie ryzyka braku zgodności działalności banku z przepisami prawa, regulacjami wewnętrznymi i standardami rynkowymi oraz przedstawianie raportów w tym zakresie;
3. niezależną komórkę audytu wewnętrznego mającą za zadanie badanie i ocenę, w sposób niezależny i obiektywny, adekwatności i skuteczności systemu zarządzania ryzykiem i systemu kontroli wewnętrznej, z wyłączeniem komórki audytu wewnętrznego.

Na podstawie umowy systemu ochrony banki będące uczestnikami tego systemu powierzają organowi zarządzającemu systemem ochrony wykonywanie w ramach systemu ochrony czynności audytu wewnętrznego. Jednostka organizacyjna wykonująca czynności audytu wewnętrznego podlega bezpośrednio organowi zarządzającemu systemem ochrony, z tym że w zakresie czynności audytu wewnętrznego, podejmowanych wobec organu zarządzającego systemem ochrony i osób podległych temu organowi podlega ona organowi nadzorującemu system ochrony.

W bankach spółdzielczych zrzeszonych w bankach zrzeszających, niebędących uczestnikami systemów ochrony kontrola wewnętrzna może być wykonywana przez bank zrzeszający na zasadach określonych w umowie zrzeszenia.

Audyt wewnętrzny stanowi źródło informacji dla zarządu banku, rady nadzorczej, w tym komitetu audytu oraz biegłego rewidenta badającego sprawozdanie finansowe jednostki oraz kontrolerów

zewewnętrznych. Zadaniem audytu wewnętrznego powinno być przeprowadzanie czynności kontrolnych obejmujących całość funkcjonowania banku oraz zapewnienie przedstawiania informacji czy w banku funkcjonują odpowiednie systemy, metody, procedury i czynności kontrolne, które mają na celu niedopuszczenie do naruszenia przepisów prawa oraz regulacji wewnętrznych. Z uwagi na funkcjonowanie w bankach spółdzielczych, wskazanych powyżej rozwiązań, szczególne znaczenie ma prawidłowy przepływ informacji pomiędzy poszczególnymi liniami obrony.

Ustawodawca – z zastrzeżeniem powyżej wskazanych odmienności – nałożył na radę nadzorczą banku obowiązek sprawowania nadzoru nad wprowadzeniem systemu zarządzania obejmującego system kontroli wewnętrznej oraz ocenę adekwatności i skuteczności tego systemu. Zatem można postawić tezę, że kluczowym elementem nadzoru rady nadzorczej jest dbanie o wysoką skuteczność systemów kontroli wewnętrznej. W tym celu warto rozważyć następujące działania:

- zatwierdzanie zaproponowanego planu audytów na kolejny rok niedopuszczając do powstania luk;
- uzyskiwanie od kadry zarządzającej, kontrolera zewnętrznego (kontrolne instytucjonalne) biegłego rewidenta badającego sprawozdanie finansowe, audytu wewnętrznego oraz kierownictwa działu finansowego szczegółowych informacji w zakresie: środowiska kontroli, oceny ryzyka, czynności kontrolnych, komunikacji oraz monitoringu;
- dokonywanie przeglądu wyników działania systemu kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego, z uwzględnieniem uwag i rekomendacji biegłego rewidenta badającego sprawozdanie finansowe jednostki;
- weryfikowanie prawidłowości oraz skuteczności działania systemu kontroli wewnętrznej. Przedmiotowa weryfikacja powinna odbywać się także przy udziale biegłego rewidenta, audytora wewnętrznego, pracowników działu finansowego i księgowości, a także kontrolera zewnętrznego (kontrolne instytucjonalne);
- zapewnianie szefowi audytu wewnętrznego swobodnego dostępu do rady nadzorczej/komitetu audytu, w tym przynajmniej raz w roku odbycie spotkania na zamkniętym posiedzeniu bez udziału zarządu;
- systematyczne otrzymywanie na każdym spotkaniu podsumowania ustaleń dokonanych podczas audytów wewnętrznych oraz informacji dotyczących działań podejmowanych w celu realizacji wydanych rekomendacji;
- weryfikowanie realizacji zatwierzonego planu audytu, ustalanie odstępstwa od planu. W przypadku wystąpienia odstępstwa od założonego planu audytu kierownictwo powinno być zobowiązane do złożenia odpowiednich wyjaśnień.

Rady nadzorcze zapewniają skuteczność systemów kontroli wewnętrznej także poprzez wspieranie audytu wewnętrznego w sytuacjach zidentyfikowania nieprawidłowości oraz braku możliwości otrzymania odpowiednich wyjaśnień. Okresowa ocena funkcji audytu wewnętrznego powinna być dokonywana z uwzględnieniem jej niezależności i znaczenia/istotności jej raportów.

2.6. INNE DZIAŁANIA KOMITETU AUDYTU PROWADZĄCE DO WYSOKIEJ JAKOŚCI SPORZĄDZANYCH SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

Przed wszystkim wyłoniony spośród członków rady nadzorczej komitet audytu powinien zobowiązać zarząd banku do udokumentowania przebiegu procesu sprawozdawczości finansowej oraz określenia i oceny kluczowych procedur kontrolnych, zapewniających, iż sprawozdania finansowe oraz raporty zarządcze i finansowe są rzetelne i wolne od istotnych błędów. Jednocześnie powinien zostać zapewniony wybór członków zarządu posiadających odpowiednie kwalifikacje do sprawowania wyznaczonych im funkcji, a także dokonywania oceny czy działania zarządu w zakresie kontroli nad działalnością banku są skuteczne i zgodne z polityką rady.

Niezależnie od powyższego, w celu zapewnienia wysokiej jakości sprawozdań finansowych pozbawionych błędów i uchybień, komitet audytu obowiązkowo powinien odbywać spotkania z kluczowym biegłym rewidentem oraz zarządzającym finansami banku (dyrektor finansowy, główny księgowy, itp.) w celu dokonania szczegółowego omówienia wszystkich uwag kluczowego biegłego rewidenta, ale także przeglądu proponowanego zakresu audytu na bieżący rok oraz stosowanych procedur audytu.

Należy wskazać, że komitet audytu może, bez pośrednictwa rady nadzorczej lub innego organu nadzorczego lub kontrolnego, żądać udzielenia informacji, wyjaśnień i przekazania dokumentów niezbędnych do wykonywania swoich zadań. Komitet audytu może żądać omówienia przez kluczowego biegłego rewidenta z komitetem audytu, zarządem lub innym organem zarządzającym, radą nadzorczą lub innym organem nadzorczym lub kontrolnym działającym w jednostce zainteresowania publicznego, lub kluczowy biegły rewident może żądać omówienia z komitetem audytu, zarządem lub innym organem zarządzającym, radą nadzorczą lub innym organem nadzorczym lub kontrolnym działającym w jednostce zainteresowania publicznego kluczowych kwestii wynikających z badania, które zostały wymienione w sprawozdaniu dodatkowym, sporządzanym dla komitetu audytu a wyjaśniającym wyniki przeprowadzonego badania ustawowego. Takie sprawozdanie dodatkowe, przedkłada się również radzie nadzorczej lub innemu organowi nadzorcemu lub kontrolnemu, a także zarządowi lub innemu organowi zarządzającemu badanej jednostki zainteresowania publicznego. Komitet audytu może udostępnić sprawozdanie dodatkowe dla komitetu audytu walnemu zgromadzeniu.

Należy zapewnić udział kluczowego biegłego rewidenta w spotkaniu organizowanym w celu omówienia podsumowania wyników inspekcji przeprowadzanych przez KNF.

KNF

CEDUR

Centrum Edukacji dla
Uczestników Rynku

Komisja Nadzoru Finansowego
Pl. Powstańców Warszawy 1
Skr. poczt. nr 419, 00-950 Warszawa 1
Tel. (+48) 22 262 50 00
Fax (+48) 22 262 51 11
knf@knf.gov.pl
www.knf.gov.pl

ISBN 978-83-63380-10-6